

Hvordan motvirke og forebygge utilsiktet flytting fra fosterhjem?

Av

Elisabeth Backe-Hansen

Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA)

For

Nasjonalt bibliotek for barnevern og familievern
2009

Innholdsfortegnelse

Sammendrag.....	4
Hvor mange utilsiktede flyttinger skjer, og når skjer de?.....	4
Hvilke barn og unge er mest utsatt for å oppleve utilsiktet flytting?.....	5
Blir barn og unges rett til medvirkning ivaretatt?.....	6
Kjennetegn ved stabile plasseringer.....	6
Behov for mer forskning og utviklingsarbeid.....	7
Kort om metode.....	7
1 Innledning	8
2 Hva er utilsiktet flytting fra fosterhjem?.....	10
2.1 Definisjonen i sammenstillingen.....	10
3 Hvor mange utilsiktede flyttinger kan vi regne med at skjer?.....	12
3.1 Vanskelig å finne eksakte tall for omfanget av utilsiktet flytting.....	12
3.2 Konsekvenser for norsk fosterhjemsarbeid.....	13
4.1 Kjennetegn ved fosterbarna.....	14
4.1.1 Barnets alder ved plassering.....	15
4.1.2 Forekomsten av atferdsvansker.....	15
4.1.3 Andre kjennetegn ved fosterbarna?.....	18
4.2 Situasjonen i fosterhjemmet.....	19
4.2.1 Hva får fosterforeldre til å vurdere å si opp avtalen?.....	19
4.2.2 Betydningen av stress i fosterhjemmet og manglende forpliktelse fra fosterforeldrene.....	21
4.3 Er det annerledes med slektsplasseringer?.....	23
4.4 Foreldrenes betydning.....	24
4.5 Forhold knyttet til saksbehandlingen og relasjonen til barneverntjenesten.....	25
4.6 Annet som kan ha betydning?.....	26
4.6.1 Betydningen av å tape nettverksressurser.....	26
4.6.2 Betydningen av å skifte skole og fritidsaktiviteter.....	27
5 Hva sier fosterbarn selv om årsakene til utilsiktet flytting?.....	28
6 Hvordan motvirke og forebygge utilsiktet flytting?.....	30
6.1 Hvordan kan utilsiktet flytting fra fosterhjem motvirkes?.....	30
6.1.1 Terapeutiske tilnæringsmåter med sikte på å redusere atferdsproblemer.....	31
6.1.2 Spesielt om MTFC.....	32
6.1.3 Andre tiltak og programmer for å motvirke utilsiktet flytting.....	34
6.2 Hvordan kan utilsiktet flytting fra fosterhjem forebygges?.....	36
6.2.1 Et ressursorientert utgangspunkt.....	37
6.2.2 KEEP – en intervensjon beregnet på å styrke allerede etablerte fosterhjem.....	39
6.2.3 BEST – en intervensjon rettet mot å styrke følelsesmessig tilhørighet og trygghet.....	41
6.3 Oppsummering: Hva er en vellykket fosterhjemsplassing?.....	43
7 Forsknings- og utviklingsbehov framover.....	45
7.1 Vi trenger en omfattende, norsk sammenbruddsstudie.....	45
7.2 Vi trenger mer forskning om det som påvirker fosterforeldrene.....	46
7.3 Vi trenger forskningsbasert utvikling og implementering av tiltak for å motvirke utilsiktet flytting.....	47
7.4 Vi trenger forskning om barn og unges oppfatninger som kan fremme deres medvirkning.....	47
7.5 Vi trenger en bredt anlagt studie av faktorer som fremmer stabilitet i fosterhjemsplassing.....	47
8 Metode for å finne litteratur til sammenstillingen.....	49

Sammendrag

Temaet for denne kunnskapssammenstillingen er hvordan forebygge og motvirke utilsiktet flytting fra fosterhjem, forstått som at flyttingen skjer uten at det er planlagt og gjerne brått og uforberedt. Hensikten er derfor å få fram kunnskap som kan bidra til å redusere antallet utilsiktede flyttinger, eller flyttinger som skjer uten at de er planlagt og altfor ofte på måter som skaper ytterligere belastninger for allerede utsatte barn og unge. Å forebygge og motvirke utilsiktet flytting er da to litt ulike strategier som likevel er beslektet med hverandre. Forebygging handler for eksempel om å unngå å velge feil fosterhjem, noe som godt kan skje i en travel hverdag hvor det er vanskelig å finne optimale tilbud til barn og unge som trenger fosterhjem, og hvor presset på å finne et hjem raskt kan være stort. Forebygging handler dessuten om best mulig forberedelse av mulige fosterhjem, for eksempel gjennom kursing på forhånd. Men i tillegg handler forebygging om å tilrettelegge, følge opp, veilede og styrke fosterhjem der barn og unge allerede er plassert, slik at fosterforeldrene blir bedre rustet til å klare oppgaven over tid. Dermed får vi en mer glidende overgang til det å motvirke utilsiktet flytting, som gjerne handler om å prøve å bedre situasjonen i en plassering der det allerede kommer signaler om at noen av partene, som oftest fosterforeldrene, er i ferd med å gi opp. Hverdagen i fosterhjemsarbeidet rommer denne variasjonen.

Hvor mange utilsiktede flyttinger skjer, og når skjer de?

For å lære mer om hvordan utilsiktede flyttinger kan motvirkes og forebygges, må vi for det første bygge på kunnskap om kjennetegn ved slike flyttinger. Dette innebærer for det første kunnskap om hvor hyppig forekommende de er og når i et plasseringsforløp de vanligvis skjer. Litteraturen gir ikke noe entydig svar på *hvor stor andel* av fosterhjems plasseringene som ender med utilsiktet flytting; og en oversiktsartikkel estimerer at andelen vil variere mellom 20 og 50 prosent (Triseliotis, 2002). Egelund (2006) oppsummerer på sin side at i de fleste studier av langvarige plasseringer, varierer forekomsten mellom 20 og 40 prosent. I Backe-Hansens (1982) norske studie ble andelen estimert til å være 31 prosent. I løpet av 2007 og 2008 ble til sammen 1308 nye barn og unge fosterhjems plassert i Norge. Uansett om vi befinner oss i den nederste eller øverste delen av anslaget, er det følgelig all grunn til å ta problemet med utilsiktede flyttinger alvorlig rett og slett på grunn av antallet som kan forventes.

Litteraturen er imidlertid ganske entydig når det gjelder *når i plasseringsforløpet* de fleste utilsiktede flyttingene vil skje, nemlig i løpet av de første månedene og opp til de første par årene etter plassering. Disse resultatene tilsier i seg selv at når et barn eller en ungdom blir plassert i fosterhjem, bør barneverntjenesten fokusere spesielt på nødvendig oppfølging nettopp den første tiden etter plassering, og gjerne følge opp mer enn det som er fastsett i eksisterende retningslinjer. Med andre ord er ikke saken avsluttet når barnet eller ungdommen vel er flyttet – det er da det egentlige arbeidet begynner. Og systematisk veiledning og oppfølging fra starten av blir en investering som sannsynligvis gir langsiktige, positive effekter for personene som er involvert, så vel som kostnadsmessig.

Hvilke barn og unge er mest utsatt for å oppleve utilsiktet flytting?

For det andre trenger vi å bygge på kunnskap om *kjennetegn ved de barna og ungdommene* som virker mest utsatt for oppleve utilsiktet flytting. Det har vært vanlig å vise til at jo eldre barna er ved plassering, jo flere flyttinger de har opplevd og jo større problemer de har, jo større er også sannsynligheten for utilsiktet flytting. Men alle disse tre kjennetegnene kan samles i ett: forekomsten av atferdsproblemer. Alder ser bare i liten grad ut til å ha selvstendig betydning, men får betydning fordi eldre barn stort sett viser flere og mer alvorlige atferdsproblemer enn yngre barn (Oosterman et al., 2007). Likeledes er det observert at også barn og unge som ikke viser atferdsproblemer første gang de blir plassert, får det som resultat av utilsiktet flytting, og sterkere jo flere flyttinger de opplever (Munro og Hardy, 2006; Newton, Litrownik og Landsverk, 2000).

Atferdsvansker blant barn og unge i fosterhjem har klart vært viet mest oppmerksomhet, ikke minst i form av bestrebelser på å utvikle gode intervensjoner. Det finnes en rekke programmer, samlet under overskriften ”Therapeutic Foster Care”, som hovedsakelig er utviklet i USA. Men foreløpig er det vanskelig å konkludere med annet enn at disse programmene virker lovende, ettersom de ennå ikke er tilstrekkelig stringent utprøvd (MacDonald & Turner, 2007). Det samme gjelder programmet som for tiden er under utprøving i Norge og Sverige, Multi-Treatment Foster Care (MTFC) (Westermarck, Hansson & Vinnerljung, 2008).

Det er imidlertid ut som om bare et fåtall av disse programmene anvendes i forhold til eksisterende fosterhjemsforhold. Heller plasseres barn og unge i egne behandlingsfosterhjem noen måneder eller inntil et år, og flytter planlagt derfra, fortrinnsvis hjem. Disse

plasseringene kan imidlertid også ende med utilsiktet flytting, i den forstand at fosterbarnet ikke blir i hjemmet til behandlingsopplegget er fullført. Et unntak er et program som bygger på prinsippene for MTFC, og som brukes i forhold til allerede etablerte fosterhjem med barn i skolealder (Price et al., 2008, 2009). På dette området er det klart rom for utvikling og implementering av intervensjoner i forhold til etablerte fosterhjemforhold.

Vekten på atferdsproblemer kan imidlertid føre til at *andre årsaker til utilsiktet flytting vekker langt mindre forskningsmessig interesse*. Dette er en klar ulempe, ettersom langt fra alle utilsiktede flyttinger skjer på grunn av barns atferdsvanser. I litteraturen nevnes for eksempel andre problemer barna kan ha, når årsaken til plasseringen er mishandling og omsorgssvikt, kjennetegn ved selve fosterhjemforholdet, ved samarbeidet mellom foreldre og fosterhjem, og sist, men ikke minst kjennetegn ved barnevernets arbeid med fosterhjemmene (Egelund & Vitus, 2007; Munro & Hardy, 2006). Det er svært ønskelig med en bredt anlagt norsk studie av utilsiktet flytting fra fosterhjem, som favner videre enn akkurat forekomsten av atferdsvansker og hva som kan gjøres terapeutisk for å redusere disse blant fosterbarn.

Blir barn og unges rett til medvirkning ivaretatt?

Barn og unges rett til medvirkning i barneverntjenestens saksbehandling er blitt vesentlig styrket de siste par tiårene, i kjølvannet av at FNs barnekonvensjon ble vedtatt i 1989, ratifisert av Norge i 1991 og inkorporert i norsk menneskerettighetslovgivning fra 2003. Imidlertid involveres ikke barn og unge i like stor grad i forskningen om barnevernet, selv om det har skjedd en viss bedring de siste årene. Dette gjelder særlig studier med en kvalitativ tilnæringsmåte (Holland, 2009). Når det gjelder akkurat utilsiktet flytting fra fosterhjem, påpeker Unrau (2007) at det er lite vanlig å snakke med barn og unge om deres opplevelser. Slik kunnskap er til gjengjeld svært viktig for å kunne forstå hva som skal til for å motvirke videre ustabilitet. Her igjen er det ønskelig med ny forskning.

Kjennetegn ved stabile plasseringer

En sentral målsetting med å plassere barn og unge i fosterhjem er at plasseringen skal være *stabil så lenge det er behov for det*, uansett hvor kort eller lang tid det er snakk om. Forskningsbasert kunnskap om hvilke faktorer som fremmer en stabil plassering er også nyttig i arbeidet med å motvirke og forebygge utilsiktet flytting, blant annet gjennom å bidra med et supplerende perspektiv på risikofaktorer og beskyttende faktorer. Det er ikke gitt at en stabil plassering bare er motstykket til en ustabil plassering. Men så lenge oppmerksomheten rettes mot de utilsiktede flyttinger, tas oppmerksomheten tilsvarende bort fra å utvikle

kunnskap om forutsetninger for og variasjoner og mønstre i stabile plasseringer. Her er det også ønskelig med ny forskning.

Foreliggende forskning gir derfor ikke et godt nok svar på spørsmålet om hvordan utilsiktede flyttinger fra fosterhjem kan motvirkes og forebygges. Vi vet en god del om omfang og om sårbarhet tidlig i et plasseringsforløp, som tilsier spesielt tett oppfølging i startfasen. Videre vet vi at mange utilsiktede flyttinger skyldes atferdsvansker blant barn og unge, og at intervensjoner som reduserer atferdsvansker sannsynligvis også reduserer sannsynligheten for slike flyttinger. Samtidig vet vi at mange flyttinger fører til atferdsvansker.

Behov for mer forskning og utviklingsarbeid

Denne kunnskapen omfatter imidlertid bare en del av det mangfoldige feltet fosterhjems plasseringer er. Derfor er det viktig å målrette forsknings- og utviklingsarbeid mot forhold vi vet kan ha betydning, men hvor det likevel mangler mye kunnskap. Dette gjelder for eksempel betydningen av årsaken til at barn plasseres i fosterhjem, betydningen av fosterforeldrenes investering i fosterbarnet og hvordan denne kan styrkes, betydningen av fosterbarnets relasjoner til sine foreldre og søsken, betydningen av skole, betydningen av medvirkning – det er snakk om en relativt lang liste. Og sist, men ikke minst mangler det kunnskap om hva som gjør fosterhjems plasseringer stabile. Dette er kunnskap som kan anvendes i arbeidet med å motvirke ustabilitet. I sammenstillingen løftes noen eksempler fram på alternative tilnæringsmåter, men her mangler det klart kunnskap.

Kort om metode

Sammenstillingen bygger på en gjennomgang av en rekke artikler, bøker og rapporter, primært utgitt fra år 2000. Litteraturen ble identifisert ved søk i internasjonale og nordiske databaser, samt ved hjelp av ”snøballmetoden”. Mesteparten av litteraturen er hentet fra Storbritannia og USA, og mesteparten av de empiriske studiene som refereres bygger på kvantitative tilnæringsmåter. I tillegg kommer en del litteraturgjennomganger og oversiktsartikler med analyser av studier fra flere land, og to systematiske oversikter om henholdsvis behandlingsfosterhjem og slektsfosterhjem.

1 Innledning

Hvert år vil et antall barn og unge flytte fra fosterhjemmene de er plassert i uten at dette var planlagt fra barneverntjenestens side. Vi vet ikke akkurat hvor mange dette dreier seg om, men vi vet at risikoen for slike flyttinger øker med barnas alder ved plassering, med barnas problembelastning og med antall flytteopplevelser barna har hatt på forhånd. Disse risikofaktorene har vært kjent fra forskningen helt siden 1980-tallet. Men flyttingene kan også ha andre årsaker, som vi vil komme nærmere tilbake til. Vi vet dessuten at flesteparten av de ikke planlagte flyttingene skjer den første tiden etter plasseringen, innen noen måneder eller i løpet av de første to årene. Som oftest initieres disse flyttingene av fosterforeldrene, men de kan også skje på initiativ av barnet eller ungdommen selv, fra foreldrene deres eller fra barneverntjenesten.

Når barneverntjenesten plasserer barn i fosterhjem, enten dette skjer etter omsorgsovertakelse (bvl. § 4-12), som hjelpetiltak (bvl. § 4-4, 5. ledd) eller i fosterhjem med særlige forutsetninger (bvl. § 4-27) for å kunne ta i mot barn og unge med alvorlige atferdsvansker, er det en overordnet målsetting at plasseringen skal være stabil. Det er et ønske at plasseringen skal kompensere for effektene av tidligere omsorgssvikt, og bidra til at barnets problemer reduseres, eventuelt hjelpe en ungdom det siste stykket på veien fram til en selvstendig tilværelse. Med andre ord skal barnet eller ungdommen både få muligheter for et bedre liv her og nå, og bedre livssjanser som voksen. Denne overordnede målsettingen vil være til stede enten en enkelt plassering er tenkt å skulle være kortvarig, med sikte på tilbakeføring til foreldrene, eller langvarig, det vil si hele eller store deler av barnets oppvekst.

Mislykkes plasseringen, slik at barnet eller ungdommen må flytte igjen, kanskje flere ganger, reduseres livskvaliteten deres her og nå, problemene forsterkes, og sannsynligheten for at de skal greie seg som voksne reduseres. Flere flyttinger mellom fosterhjem kalles gjerne ”foster care drift” i den engelskspråklige litteraturen. Det foreligger også forskning som beskriver hvordan barn og unge kan flytte en rekke ganger under omsorg. Et australsk eksempel beskriver barn som opplevde mer enn ti plasseringer i løpet av en treårsperiode (Delfabbro, Barber & Cooper, 2002), mens en amerikansk undersøkelse fant gjennomsnittlig 4.3 plasseringer i løpet av halvannet år (Leslie et al., 2000). Det ser også ut som om at flyttinger i seg selv genererer nye flyttinger. Derfor er det også viktig at barneverntjenesten gjør sitt beste for å unngå at fosterhjems plasseringer ender med utilsiktede flyttinger.

Hensikten med denne sammenstillingen er nettopp å formidle nyere kunnskap om hva som skal til for å forebygge utilsiktede flyttinger fra fosterhjem, eller å øke stabiliteten i plasseringer. Sammenstillingen innledes med noen begrepsdefinisjoner, for å konkretisere nærmere hva slags fenomener det er snakk om når samlebetegnelsen ”utilsiktet flytting” brukes. Deretter oppsummeres forskningsbasert kunnskap om hvor mange slike flyttinger som skjer, når i plasseringsforløpet de skjer og kunnskap om forhold knyttet til barna, fosterforeldrene, foreldrene og andre faktorer.

Etter dette igjen presenteres tiltak for å motvirke utilsiktede flyttinger, først i form av programmer som tar sikte på å redusere effekter av tilknytningsforstyrrelser eller atferdsvansker blant barn og unge i fosterhjem. Dette har igjen sammenheng med at slike vansker ofte er sterkt medvirkende til at fosterforeldre gir opp.

Men samtidig er ikke denne kunnskapen tilstrekkelig fordi det også er andre forhold som kan føre til utilsiktede flyttinger fra fosterhjem. Derfor diskuteres også andre relevante faktorer, ikke minst barna og ungdommenes egen rolle, men også betydningen av stress for fosterforeldrenes del og konsekvenser av rammer for fosterhjemsordningen. Deretter diskuteres forsknings- og utviklingsbehov framover, og helt til sist redegjør jeg for utvalget av litteratur til denne sammenstillingen.

2 Hva er utilsiktet flytting fra fosterhjem?

Utilsiktet flytting fra fosterhjem innebærer at en plassering avsluttes uten at den er planlagt, og gjerne skjer plutselig og uforutsett. Som oftest antar vi at slike flyttinger har negative virkninger for barn og unge

I 2001 utga Vinnerljung med flere en studie av det de kalte sammenbrudd i plasseringer av tenåringer både i fosterhjem og på institusjon. Det var den første, store svenske studien på dette feltet, og omfattet 776 ungdommer som var med på 922 påbegynte plasseringer i 1991. (Vinnerljung, Sallnäs og Westermarck, 2001). De valgte betegnelsen ”sammanbrott”, blant annet med henvisning til at store internasjonale studier ofte bruker betegnelsen ”disruption” som betyr omtrent det samme, nemlig brudd eller avbrudd. På norsk ville vi si sammenbrudd eller brudd. I følge forfatterne betyr begge disse betegnelse at ”...noe inntreffer som gjør at den omsorgen barneverntjenesten har tatt en beslutning om ikke lenger kan fortsette slik man hadde tenkt det” (Vinnerljung et al., op. cit.:64, min overs.). I tillegg kommer at en plassering, enten det er i fosterhjem eller institusjon, avsluttes *plutselig og uplanlagt* (op. cit.: 67). Både i svensk og norsk dagligtale brukes også betegnelsen ”sprekk”. I en ny dansk rapport brukes også betegnelsen sammenbrudd når ”*døgnplasseringen av en ungdom avsluttes uten at det er planlagt enten på initiativ av ungdommen selv, foreldrene, anbringelsesstedet eller forvaltningen*” (Egelund og Vitus, 2007:16, min oversettelse). Noen forfattere tar i tillegg med at flyttingen er negativ eller ”unfavorable” (for eksempel Chamberlain et al., 2006:414; Strijker & Zandberg, 2005:77).

2.1 Definisjonen i sammenstillingen

Jeg har likevel valgt å bruke betegnelsen ”utilsiktet flytting” fordi den, som i de nevnte definisjonene, ivaretar det at flyttingen skjer på et tidspunkt hvor det ikke var meningen (Backe-Hansen, 1982). Betegnelsen er samtidig mer presis og mindre emosjonelt ladet enn ”brudd” eller ”sprekk”.

Men en utilsiktet flytting behøver ikke automatisk bety at flyttingen er negativ for barnet eller ungdommen. Det kan for eksempel tenkes at han eller hun veldig gjerne vil flytte hjem og gjør det selv om barneverntjenesten ikke tror det er fornuftig, eller en ungdom kan få et skoletilbud som nødvendiggjør flytting selv om meningen var at skolegangen skulle fullføres i fosterhjemmet. Det kan også vise seg at et barn eller en ungdom etter hvert mistrives i fosterhjemmet selv om han eller hun har det bra nok der, og derfor ønsker å flytte et annet

sted. Og en flytting som i utgangspunktet truer med å skje utilsiktet, kan håndteres og bearbeides slik at prosessen likevel ikke påfører barnet eller ungdommen flere nederlag. Men vi kan nok anta at flertallet av de utilsiktede flyttingene nettopp er utilsiktet i betydningen uplanlagt og uforutsett, at de derfor skjer ganske raskt, og at barnet eller ungdommen opplever flyttingen som en ekstra belastning.

Det er mest vanlig å diskutere utilsiktede flyttinger i forhold til langtidsplasseringer, det vil si plasseringer som skal vare over noen år, store deler av eller mesteparten av oppveksten til et barn eller en ungdom. I forhold til behandlingsfosterhjem opererer man imidlertid med betegnelsen utilsiktet flytting eller brudd også etter ganske kort tid, fordi disse oppholdene i utgangspunktet bare skal vare noen få måneder eller maksimum ett år. Ellers har det liten hensikt å snakke om utilsiktet flytting fra plasseringer som i utgangspunktet skal være veldig kortvarige, selv om også disse plasseringene kan bli avsluttet noe raskere enn beregnet. Samtidig vil vi, når ungdom plasseres, ha et kortere tidsperspektiv rett og slett fordi det ikke er så mange år igjen å være plassert hvis man for eksempel er 14-15 år gammel eller eldre.

3 Hvor mange utilsiktede flyttinger kan vi regne med at skjer?

Vi kan regne med at fra en femtedel til halvparten av fosterhjems plasseringene ender med utilsiktet flytting, men at andelen er større for barn og unge som plasseres på grunn av atferdsvansker. Flesteparten av de utilsiktede flyttingene skjer i løpet av de første månedene og inntil to år etter plasseringen.

Det finnes mange internasjonale studier av omfanget av de utilsiktede flyttingene. Samtidig må vi være klar over at andelen varierer med typen plasseringer, for eksempel er den høyere for atferdsvanskelig ungdom som plasseres sent enn for barn plassert i førskolealder. I vurderingen av de internasjonale studiene er det imidlertid viktig å ha i mente at lovgivningen varierer fra land til land, for eksempel når det gjelder mulighetene for å skape en rimelig stabil ramme rundt et fosterhjem. Likeledes varierer det hvordan det offentlige eller eventuelt private organisasjoner tilrettelegger oppfølging, veiledning og økonomisk og annen kompensasjon til fosterhjemmene. Så selv om vi kan lære mye fra internasjonal forskning, må vi sammenlikne resultatene kritisk med hverandre og med norske forhold.

3.1 Vanskelig å finne eksakte tall for omfanget av utilsiktet flytting

Strijker og Zandberg (2001) tok for eksempel utgangspunkt i data fra litteratur publisert 1982-2000, og konkluderte med en "sprekkprosent" på 31 for langtidsplasseringer i Nederland. Dette var tilsvarende det Backe-Hansen (1982) fant i sin gjennomgang av 136 utilsiktede flyttinger fra fosterhjem et bestemt år i Oslo. Etter dette har det ikke vært publisert norsk forskning på utilsiktede flyttinger fra fosterhjem, med unntak av Holtans (2002) sammenlikning av stabiliteten i slektsplasseringer og vanlige fosterhjems plasseringer. Denne undersøkelsens fokus var imidlertid slektsplasseringer. Egelund og Vitus (2007) fant på sin side at 26,1 % av et utvalg på 223 tenåringer plassert et bestemt år hadde flyttet utilsiktet mellom tre og femten måneder etter plasseringen, mens 15 % hadde hatt planlagte skifter i plasseringssted. Imidlertid er tallene langt høyere for fosterhjems plassert ungdom med alvorlige atferdsvansker og emosjonelle vansker, og særlig hvis ungdommene har flere slike vansker på en gang. Her viser Westermarck, Hansson og Vinnerljung (2008) til særlig amerikanske studier, som har funnet at fra nærmere 60 til 80 % har endt med utilsiktet flytting. Som Westermarck et al. (2008:4) bemerker, er det å fosterhjems plassere en ungdom med antisosiale vansker et risikabelt foretakende.

Andre forfattere har beregnet andelen til mellom 20 og 50 % i løpet av de første to til fem årene (Triseliotis, 2002). Ettersom utilsiktede flyttinger fra fosterhjem skjer på ulike tidspunkter etter en plassering, er det nemlig vanlig å kombinere analyser av andelen slike flyttinger med analyser av hvor lenge plasseringen har vart før flyttingen skjer. Strijker og Zandberg (2005) gjennomførte slike analyser av et nederlandsk utvalg fosterbarn plassert i 1996-1997. Etter fem år var 55 % av de opprinnelige 136 barna fortsatt i fosterhjem, mens 61 eller 45 % hadde flyttet utilsiktet – med andre ord en høyere andel enn de samme forfatterne fant i sine tidligere analyser. Forfatterne fant at risikoen for utilsiktet flytting var størst i løpet av de første to årene, hvor vel tre fjerdedeler av de utilsiktede flyttingene skjedde, og deretter flatet ut. Disse resultatene stemmer også godt overens med resultatene fra annen internasjonal forskning. Backe-Hansens (1982) studie viste tilsvarende at 80 % av de utilsiktede flyttingene skjedde i løpet av de første to årene etter plassering.

Det er vanskelig å beregne andelen utilsiktede flyttinger eksakt, fordi dette krever oppfølging helt til barna og ungdommene blir så gamle at de skrives ut av barnevernet. Når vi samtidig vet at risikoen er størst de første årene etter plassering og deretter flater ut, kan vi imidlertid regne med at anslagene – som dog varierer ganske mye – er relativt dekkende. Og selv om andelen utilsiktede flyttinger ligger nærmere det mest konservative anslaget på en femtedel enn det andre ytterpunktet med halvparten, er det snakk om mange barn og unge som berøres.

3.2 Konsekvenser for norsk fosterhjemsarbeid

I 2007 ble nærmere 700 nye barn og unge plassert i ulike typer fosterhjem i Norge¹. I 2008 var det tilsvarende tallet 608². Hvis de ovennevnte, generelle estimatene er overførbare til Norge, betyr dette at henholdsvis mellom 140 og 350 og mellom 120 og 300 av disse vil oppleve utilsiktet flytting i løpet av en toårsperiode. Av de nyplasserte barna og ungdommene i 2008 kom temmelig nøyaktig en fjerdedel (154) i forsterkede fosterhjem, av disse igjen vel 18 % (29) til slektninger og resten i fosterhjem utenom familien³. Hvis vi forutsetter at det er i de forsterkede fosterhjemmene vi vil finne flest barn og unge med atferdsvansker kan vi også forutsette at risikoen for utilsiktet flytting er enda høyere i denne gruppa, som utgjør en ganske stor andel av fjorårets nyplasserte barn og unge.

¹ Kilde: SSB, tilgjengelig på <http://www.ssb.no/emner/03/03/10/barneverng/tab-2008-09-17-11.html>

² Kilde: SSB, tilgjengelig på <http://www.ssb.no/emner/03/03/barneverng/tab-2009-07-06-11.html>

³ Se fotnote 2.

4 Hvorfor ender fosterhjemsplasseringer med utilsiktet flytting?

Vi har ikke noe entydig svar på hvorfor fosterhjemsplasseringer ender med utilsiktet flytting. Det har vært forsket mest på sammenhengen mellom atferdsvansker og utilsiktet flytting, som er sterk, særlig i forhold til eldre barn og unge. Men mange andre forhold nevnes i litteraturen uten å være like grundig utforsket. Eksempler er situasjonen i fosterhjemmet, særlig knyttet til stress og manglende følelsesmessig forpliktelse, opplevelse av risiko for egne barn, samarbeidet mellom fosterhjem og barnets foreldre, og samarbeidet mellom fosterforeldrene og barnevernet. Her trengs mer systematisk kunnskap. Det kan se ut som om slektsplasseringer er mer stabile enn andre plasseringer, men også her mangler vi kunnskap.

På tross av at fosterhjemsplasseringer skjer i et mangefasettert felt preget av samspill mellom mange aktører (Egelund, 2006), er mesteparten av forskningen om utilsiktede flyttinger fra fosterhjem konsentrert om den som flytter, nemlig fosterbarnet (Egelund og Vitus, 2007). Denne delen av sammenstillingen innledes derfor med forskningsbasert kunnskap om kjennetegn ved fosterbarna. Deretter presenterer jeg litteratur om andre forhold som kan spille inn.

4.1 Kjennetegn ved fosterbarna

Den grundigste analysen av kjennetegn ved fosterbarna er så langt gjennomført av Oosterman et al. (2007), i form av såkalte metaanalyser av 26 studier, fra Australia, England, Finland, Irland og USA, som omfattet i alt 20.650 fosterbarn. Hensikten med analysene var å bedømme den gjennomsnittlige, statistiske betydningen (effektstørrelsen) av faktorer som hadde blitt undersøkt i flere studier. For eksempel var barnas alder ved plassering inkludert i 15 av de 26 studiene, at barna hadde atferdsproblemer var inkludert i 13 studier og at barna hadde vært plassert tidligere i seks studier. En viktig konklusjon forfatterne trekker, er at det er vanskelig å finne ett enkelt kjennetegn som i seg selv forklarer en stor del av årsaken til at fosterhjemsplasseringer ender utilsiktet. Snarere vil det være mange ting som påvirker hverandre gjensidig, slik at effekten av ett kjennetegn kan påvirke effekten av et annet. Ett slikt eksempel er forholdet mellom alder ved plassering og at barnet eller ungdommen har atferdsvansker.

4.1.1 Barnets alder ved plassering

I løpet av 2008 var i alt 9 871 barn og unge i fosterhjem i Norge. Av disse var 33,7 % (3330) mellom 6 og 12 år, og 40,1 % (3954) mellom 13 og 17 år⁴. Som nevnt innledningsvis, har forskningen om utilsiktet flytting fra fosterhjem i flere tiår påpekt at risikoen for utilsiktet flytting øker jo eldre barnet er ved plassering (se for eksempel Parker, 1966; Trasler, 1960). I Oosterman et als (2007) metaanalyse ble sammenhengen mellom alder og utilsiktet flytting studert i 15 av de 26 studiene som inngikk, og omfattet i alt 13.564 individer. Effekten varierte imidlertid fra ingen sammenheng (for eksempel Fernandez, 1999; Palmer, 1996) til en svært høy sammenheng på $r=.89^5$ (Kalland & Sinkkonen, 2001). Når de forskjellige studiene ble analysert i fellesskap, ble den kombinerte effekten $r=.12$. Dette var en signifikant men lav effekt, som reflekterer heterogeniteten i resultatene fra de ulike studiene. Ikke minst skyldes dette at flere av studiene har forsøkt å klargjøre hvilke andre forhold som virker sammen med alder⁶, noe som igjen har redusert virkningen av alder ved plassering alene. Oosterman et al. (op. cit.) konkluderer med at alder ved plassering har betydning, men at den er relativt liten, og at den avtar ytterligere når andre faktorer trekkes inn i analysen.

4.1.2 Forekomsten av atferdsvansker

I 2008 fikk i alt 11700 nye barn og unge barnevernstiltak av alle typer. Av disse var knapt en femtedel (2284) registrert med enten psykiske vansker, rusmisbruk eller atferdsvansker. Sistnevnte sto for den langt største andelen med i alt 1739 barn og unge. I gruppa registrert med atferdsvansker var vel to tredjedeler (1176) mellom 13 og 17 år og i underkant av en femtedel (428) mellom 6 og 12 år⁷. Det framgår ikke av tallmaterialet på nettet hvordan gruppa med atferdsvansker var fordelt på de ulike tiltakstypene, men vi må kunne anta at den er overrepresentert blant eldre barn og unge som ble plassert i forsterkede fosterhjem.

Det har vært vanlig å anta at atferdsvansker for fosterbarnas del øker risikoen for utilsiktet flytting. I alt 13 av de 26 studiene i Oosterman et als (2007) metastudie undersøkte dette spørsmålet nærmere. I alt inngikk 7.163 individer i disse studiene. Her varierte effektstørrelsene i de enkelte studiene fra $r=.04$ (Cooper et al., 1987) til $r=.51$ (James, 2004). Forfatterne hadde imidlertid primært undersøkt eksternaliserende atferdsvansker. Når de

⁴ Kilde: SSB, <http://www.ssb.no/emner/03/03/barneverng/tab-2009-07-06-05.html>.

⁵ Pearson's korrelasjonskoeffisient.

⁶ Ved hjelp av multivariate analyser der effekten av for eksempel atferdsvansker, etnisk tilhørighet og antall tidligere plasseringer er blitt kontrollert for.

⁷ Kilde: SSB, <http://www.ssb.no/emner/03/03/barneverng/tab-2009-07-06-10.html>

forskjellige studiene ble sett i sammenheng, fant Oosterman et al. (op. cit.) en kombinert effektstørrelse på $r=.24$. Dette er en signifikant om fortsatt en relativt liten effekt, selv om den er større enn den forfatterne fant gjaldt for alder ved plassering. Forfatterne konkluderer også med at atferdsproblemer ser ut til å være en rimelig robust prediktor for utilsiktet flytting fra fosterhjem, særlig når andre faktorer ble kontrollert for i multivariate analyser. Imidlertid var det også her en viss heterogenitet i resultatene, som delvis kan forklares av at barnas alder ved plassering varierte i de ulike studiene.

Sannsynligvis har det også betydning hvordan den antisosiale atferden arter seg. Farmer et al. (2005) fant at aggressiv og voldelig atferd fra ungdommens side øker risikoen for utilsiktet flytting, mens Gilbertson og Barber (2003) fant sterkt økt risiko hvis det forekom trusler mot familiens sikkerhet, særlig i forhold til fosterforeldrenes egne barn.

To studier, som ikke er med i Oosterman et als metastudie, kan bidra til å belyse betydningen av atferdsproblemer for utilsiktet flytting fra fosterhjem ytterligere. Chamberlain et al. (2006) intervjuet fosterforeldrene til i alt 246 barn mellom fem og tolv år med sikte på å identifisere forekomsten av problematferd. Fosterhjemmene var enten vanlige fosterhjem eller slektninger. Achenbachs Child Behavior Checklist for foreldre ble brukt⁸. Forekomsten av atferdsproblemer vurdert fra fosterforeldrenes side ble brukt til å forutsi utilsiktet flytting innen de neste 12 månedene. Forfatterne kontrollerte også for barnets alder, kjønn, etniske tilhørighet, antall andre barn i hjemmet, fosterforeldrenes etniske tilhørighet og om fosterforeldrene var i slekt med barnet eller ikke. Barna var enten plassert for første gang, eller de hadde opplevd flere tidligere plasseringer.

Gjennomsnittlig antall problemsituasjoner per dag som ble rapportert av fosterforeldrene, var 5.77 for vanlige fosterhjem og 4.06 for slektsfosterhjem. Det viste seg så, for begge typer fosterhjem, at det så ut til at fosterforeldrene greide å håndtere opp til seks situasjoner per dag med en relativt lav risiko for utilsiktet flytting (8.2 %) i løpet av observasjonstiden på 12 måneder. Hvis det var snakk om flere situasjoner enn dette, økte imidlertid sannsynligheten for utilsiktet flytting raskt, og Chamberlain et al. (op. cit.) antyder at økningen var på 25 % for hver ny daglig problemsituasjon over terskelen på seks. Sannsynligheten ble enda større hvis det var mange barn i fosterhjemmet. Imidlertid viste det seg også at fosterforeldrenes

⁸ Child Behavior Checklist er et av de hyppigst brukte diagnostiske instrumentene for barn og unge, og har skalaer for foreldre, lærere og ungdom.

toleranse var høyere for problematferd når barna var i førskolealder enn når de nærmet seg tenårene. Barnas kjønn, etniske tilhørighet, alder ved plassering eller fosterforeldrenes etniske tilhørighet hadde imidlertid ikke selvstendig betydning for å predikere utilsiktet flytting.

Mens Chamberlain et al. (op. cit.) studerte barn mellom fem og tolv år, tok Leathers (2006) utgangspunkt i ungdommer som var mellom 12 og 13 år og hadde vært minimum ett år i vanlig fosterhjem. I alt 179 tilfeldig valgte fosterbarn inngikk i studien, og de ble fulgt prospektivt fem år etter den første kartleggingen. En av begrunnelsene for å velge fosterbarn i tenårene var nettopp at risikoen for utilsiktet flytting er høyest da (Sallnäs, Vinnerljung & Westermark, 2004; Smith et al., 2001). Fosterforeldrene og saksbehandlerne ble intervjuet per telefon. Intervjuene inkluderte standardiserte mål på eksternaliserende atferdsproblemer og flere andre faktorer som tidligere har vist seg å ha en sammenheng med utilsiktet flytting.

I løpet av de fem årene oppfølgingen varte, opplevde vel halvparten av ungdommene utilsiktet flytting fra det fosterhjemmet de var i da undersøkelsen startet. Fosterforeldrene vurderte at 31 prosent av ungdommene hadde alvorlige atferdsproblemer, mens nesten like mange hadde moderate atferdsproblemer. Fosterforeldrene rapporterte signifikant flere atferdsproblemer enn saksbehandlerne, og det var moderat samsvar mellom de to informantgruppene.

Leathers (op. cit.) antok at eksternaliserende problematferd ville henge sammen med senere utilsiktet flytting, og at fosterforeldrenes vurdering av atferdsproblemer ville predikere utilsiktet flytting sterkere enn saksbehandlerne. Imidlertid viste det seg at saksbehandlerne vurderinger predikerte bedre enn fosterforeldrenes, og en økning på ett standardavvik i saksbehandlerne vurdering av atferdsproblemer økte oddsen for senere utilsiktet flytting med 46 %. Dette ser forfatteren i sammenheng med at saksbehandlere kanskje i større grad enn fosterforeldre merker seg problematferd de vet kan føre til utilsiktet flytting. Det kan også tenkes at fosterforeldre med lavere toleranse for atferdsproblemer i større grad melder fra til saksbehandler for å få hjelp, eller for å forberede en oppfordring om å flytte ungdommen.

Leathers hadde en hypotese om at integrasjon i fosterhjemmet, definert som at fosterbarnet utviklet en relasjon til fosterfamilien og bli en del av den, vil moderere effekten av atferdsproblemer. Hun fant klar støtte for denne hypotesen sett i forhold til saksbehandlerne vurdering av ungdommenes problembelastning. For hver gang integrasjonen i fosterhjemmet økte med en enhet slik dette var målt, sank oddsen for utilsiktet flytting med 56 %. Med andre

ord vil det at fosterbarnet er integrert i fosterfamilien fungere som en buffer og gi fosterforeldrene et bedre grunnlag for å holde ut med ungdommens atferdsproblemer.

De to studiene jeg har beskrevet her, eksemplifiserer på hver sin måte at forekomsten av atferdsvansker, i hvert fall over et visst nivå, øker risikoen for utilsiktet flytting fra fosterhjem. Samtidig viser disse studiene at effekten av atferdsvansker må ses i sammenheng med andre forhold, som alder i den første studien og integrasjon i fosterfamilien i den andre studien. Imidlertid er det grunn til å konkludere, med Triseliotis (1989), at risikoen for utilsiktet flytting øker når høyere alder og atferdsvansker forekommer sammen (se også Barber et al., 2001). Det er også viktig å kunne tilby fosterhjem som har spesialkunnskap når det gjelder håndtering av atferdsvansker. Senere i denne sammenstillingen beskriver jeg ett slikt program nærmere; Multidimensional Treatment Foster Care (MTFC).

Når en rekke studier fastslår en sammenheng mellom atferdsvansker for fosterbarnets del og utilsiktet flytting fra fosterhjem, er det lett å tenke seg en årsakskjede der atferdsvansker fører til brudd. Men Newton, Litrownik og Landsverk (2000) fant også at barn som kommer i fosterhjem uten å ha vist atferdsvansker, er i stor risiko for å utvikle slike vansker hvis de må flytte utilsiktet – en risiko som øker jo flere slike flyttinger barna opplever. Med andre ord kan atferdsvansker være både en årsak til og en virkning av utilsiktet flytting.

Som Egelund (2006) påpeker, har forskningen i langt mindre grad vært opptatt av barns emosjonelle problemer som mulig årsak til utilsiktet flytting. Men selv om det så langt foreligger få studier av mulige sammenhenger mellom emosjonelle problemer og utilsiktet flytting er de studiene som finnes, ganske entydige i å påpeke at slike sammenhenger er til stede.

4.1.3 Andre kjennetegn ved fosterbarna?

I følge Egelund og Vitus (2007) tyder de fleste undersøkelser på at kjønn *ikke* er en risikofaktor for utilsiktet flytting, selv om noen få studier viser at jenter tidlig i tenårene er i høyere risiko enn gutter. Det samme fant for øvrig Havik (2007) i sin studie av fosterforeldre. Det er heller ikke vanlig å finne at etnisk tilhørighet har sammenheng med utilsiktet flytting (Egelund, 2006).

4.2 Situasjonen i fosterhjemmet

Backe-Hansen (1982) fant at det svært ofte var forhold i fosterhjemmet som førte til at en plassering endte med utilsiktet flytting. Fosterforeldrene kunne oppleve at det ikke skjedde noen utvikling i forholdet til barnet eller noen forbedring av barnets problemer, de kunne oppleve at situasjonen ble for vanskelig for egne barn, eller de gikk rett og slett lei som resultat av samlede belastninger over tid. De samme temaene ser ut til å være like relevante i dag.

4.2.1 Hva får fosterforeldre til å vurdere å si opp avtalen?

I 2007 gjennomførte Toril Havik en kartleggingsstudie der i alt 867 fosterforeldre blant annet svarte på spørsmål om de hadde vurdert å si opp avtalen, og i tilfelle hvorfor. Undersøkelsen var langt på vei en replikasjon av en tilsvarende undersøkelse fra midten av 1990-tallet. Det viste seg at to tredjedeler av fosterforeldrene som deltok, aldri hadde vurdert å si opp avtalen, mens nærmere en fjerdedel hadde vurdert å gjøre det en og annen gang. Sju prosent hadde vurdert det alvorlig tidligere, mens tre prosent enten vurderte det alvorlig akkurat da undersøkelsen ble gjennomført, eller var i ferd med å si opp. Omtrent de samme fordelingene var til stede også i den forrige undersøkelsen. Det må imidlertid tilføyes at fosterforeldre som hadde sagt opp sin avtale, ikke var med i undersøkelsen (Havik, 2007).

Fosterforeldrene ble spurt om åtte forhold som kunne få dem til å vurdere å si opp avtalen. Her er antallet vesentlig lavere, i det ikke mer enn mellom 250 og 269 respondenter har svart. Men blant disse er det åpenbart at forhold ved barnet er den viktigste faktoren, i det omtrent sju av ti oppgir dette som meget viktig eller viktig. Deretter kom hensynet til egne barn, forholdet til barnevernet, stadig sak for fylkesnemnd eller domstol, forhold ved samvær, ved barnets foreldre, endringer i fosterfamilien og forholdet til slekt og/eller naboer (Havik, op. cit.: 143).

En amerikansk studie (Brown og Bednar, 2006) hadde samme utgangspunkt som Havik. Hensikten med denne studien var å beskrive antatte årsaker til utilsiktet flytting fra fosterforeldrenes perspektiv. I alt ble 63 fosterforeldre fra 50 familier intervjuet med utgangspunkt i følgende spørsmål: "Hva ville få dere til å vurdere å avslutte et fosterhjemsforhold?". I alt 194 ulike svar ble analysert med multidimensjonal skalering og clusteranalyse, og aggregert til ni sentrale temaer. I denne studien var med andre ord utgangspunktet for analysene det fosterforeldrene selv sa, mens deltakerne i Haviks studie ble

bedt om å svare på forhåndsdefinerte kategorier. Disse to studiene supplerer hverandre på interessante måter, selv om Brown og Bednars studie bygger på et amerikansk utvalg.

Fire av kategoriene gjaldt fosterbarnet, for det første at fosterbarnet kan være en fare for familien fordi han eller hun utøver fysisk eller seksuell vold mot familiemedlemmer, eller på grunn av alt for stor motvilje mot plasseringen. For det andre var fosterforeldrene opptatt av at barna ikke tilpasser seg slik at det blir en varig mismatch mellom fosterbarnets behov og fosterforeldrenes kapasitet. Her kommer også behovene til fosterforeldrenes egne barn inn. For det tredje var barnets atferd en viktig årsak, og her nevnte fosterforeldrene atferdsvansker og antisosial atferd slik vi kjenner det fra andre studier. For det fjerde kom så at fosterbarnet har for kompliserte behov over tid. Inkludert i denne kategorien var også det at fosterbarnet ønsker seg tilbake til foreldrene, og at en hjemflytting kunne være positivt for barnet.

To kategorier dreide seg om forholdet til barneverntjenesten og til mangel på ressurser. Forholdet til barneverntjenesten dreide seg om relasjonen til saksbehandlere, til sosialkontoret ("the agency") og til barnevernssystemet. Fosterforeldre kunne vurdere å avslutte en plassering hvis de ikke ble respektert og verdsatt av de profesjonelle, hvis samarbeidet brøt sammen, hvis de ikke ble involvert i beslutninger som gjaldt barnet, eller hvis det oppsto for mye uenighet. Dessuten var det et problem hvis de byråkratiske systemene ble for vanskelige å håndtere. I tillegg kom mangel på støtte, som blant annet inkluderte manglende økonomisk støtte, manglende støtte fra skolen og opplevd fiendtlighet fra barnets foreldre.

De tre siste av de ni kategoriene handlet om forhold internt i fosterfamilien. Hvis fosterforeldrenes helse forverres eller hvis det å være fosterforeldre påvirker familien for sterkt, kan det bli aktuelt å si opp avtalen. Likeledes kan endringer i fosterfamiliens situasjon føre til at de ser annerledes på å være fosterforeldre, som at man endrer arbeidssituasjon, at man blir pensjonist, eller at det blir skilsmisse. Til sist understreker så Brown og Bednar (op. cit.) at beslutningen om å avslutte en fosterhjems plassering er en prosess som går over tid og avhenger av dialoger med andre om problemer og løsninger. Mange av informantene understreket at de ville prøve alt annet før de ga opp. Dessuten opplevde mange at det ville være nødvendig at de selv, barnet og andre ble enige om at plasseringen ikke fungerte.

Resultatene fra denne undersøkelsen stemmer bra over ens med annen litteratur om hvorfor fosterhjems plasseringer ender med utilsiktet flytting. Analysene får imidlertid også fram noen

områder som ellers er lite belyst i litteraturen: Fosterbarns utøvelse av fysisk og/eller seksuell vold, fosterforeldrenes oppfatninger av strategier som fremmer vellykte tilbakeføringer til foreldrene, betydningen av endringer i fosterfamiliens livssituasjon og sist, men ikke minst at det å si opp en fosterhjemsavtale er slutten på en langvarig beslutningsprosess.

4.2.2 Betydningen av stress i fosterhjemmet og manglende forpliktelse fra fosterforeldrene

En supplerende innfallsvinkel til forståelsen av hva som kan få fosterforeldre til å gi opp en plassering, er betydningen av stress for fosterfamilien og det at fosterforeldre ikke forplikter seg eller slutter å forplikte seg som omsorgspersoner. En britisk studie (Farmer, Lipscombe og Moyer, 2005) var blant annet opptatt av hvor mye stress det medfører å være fosterforeldre for en ungdom, og hvordan dette påvirker både foreldrefunksjoner og resultater av plasseringer. Data ble hentet fra en nettopp avsluttet studie av fosterhjems plasseringer av ungdom, som søkte å forklare hvorvidt det er spesielle foreldre kvaliteter, støtte eller andre forhold som bidrar til vellykte plasseringer. I alt inngikk 68 fosterbarn mellom 11 og 17 år som nettopp hadde blitt plassert. Disse ble fulgt ett år etter plasseringen, hvor det viste seg at noe over halvparten av plasseringene enten hadde endt med utilsiktet flytting eller fortsatte, men med store vanskeligheter.

Hva var det så som bidro til stress for fosterforeldrene? For eksempel var mer enn halvparten av respondentene redde for at de skulle bli anklaget for overgrep eller mishandling av fosterbarnet. En annen stressfaktor var opplevelsen av kritikk eller fiendtlighet fra omgivelsene fordi de hadde fosterbarn, noe omtrent fire av ti rapporterte. Videre refererte disse fosterforeldrene, som så mange andre, til at barnets atferd kunne bidra sterkt til å belaste fosterfamilien. Dette gjaldt særlig utagerende atferd. Forfatterne fant imidlertid at det ikke behøvde å være enkeltepisoder som betydde noe, men den kumulative effekten av flere episoder og ulike former for utagerende og antisosial atferd. Fosterbarn som misbrakte alkohol eller andre rusmidler, som var deprimerte eller hadde konsentrasjonsvansker førte også til stress. Sist, men ikke minst kunne barnets kontakt med sin familie føre til stress for fosterfamilien hvis kontakten for eksempel påvirket barnets atferd i negativ retning, eller hvis foreldrene var ustabile i forhold til barnet (Farmer, Lipscombe og Mayer, 2005).

Videre viste det seg, ikke uventet, at fosterforeldrenes kapasitet til å mestre utfordringene knyttet til barna ble merkbart redusert hvis de selv hadde opplevd stressende livshendelser de siste seks månedene før barnet ble plassert, eller ble utsatt for ekstra stress etterpå. Det var en sammenheng mellom opplevde problemer med å få kontakt med saksbehandler og økt stressnivå, mens stressnivået ble redusert hvis fosterforeldrene fikk hjelp av venner eller profesjonelle. Det viste seg også at andelen utilsiktede flyttinger blant barna i dette utvalget ble høyere når fosterforeldrene var utsatt for mye stress, samtidig som plasseringen ble mindre gunstig for barna under disse betingelsene (Farmer, Lipscombe og Mayer, op. cit.).

Å være fosterforeldre handler om å forplikte seg i forhold til fosterbarnet, på den måten fosterbarnet trenger det. Forpliktelse fra fosterforeldrenes side har også vist seg å kunne predikere stabiliteten i en plassering (Dozier & Lindhiem, 2006). Hvordan forpliktelsen bør være i praksis vil selvsagt avhenge av barnets alder og behov, så vel som målsettingen med plasseringen. Poenget er at fosterbarnet bør føle seg verdsatt og ønsket, og være trygg på at han eller hun kan bo i fosterhjemmet så lenge det er behov for det – eventuelt fortsette å ha fosterhjemmet som base i overgangen til en selvstendig tilværelse.

Lindhiem og Dozier (2007) studerte forholdet mellom forpliktelse fra fosterforeldrenes side og små barns atferd i 102 fosterforeldre-fosterbarn dyader. 76 av dyadene ble fulgt opp på to tidspunkter. Forpliktelse ble definert som i hvor stor grad fosterforeldre er motiverte for å etablere og opprettholde en varig relasjon til fosterbarnet, og hadde blant annet sammenheng med barnets alder ved plassering og hvor mange barn som hadde vært plassert i hjemmet tidligere. Små barn fikk fosterforeldrene til å føle seg mer forpliktet, likeledes at det ikke hadde vært mange barn i hjemmet tidligere. Barnas problemer ble vurdert med Achenbachs Child Behavior Checklist, mens grad av forpliktelse fra fosterforeldrenes side ble vurdert ved hjelp av et halvstrukturert intervju.

Alt i alt var det en signifikant sammenheng mellom fosterforeldrenes grad av forpliktelse i forhold til barnet og barnets atferd. Imidlertid var det ikke mulig å fastslå retningen på sammenhengen. Forfatterne kunne ikke fastslå om større grad av forpliktelse førte til forbedret atferd eller om forbedret atferd førte til større grad av forpliktelse.

De to studiene jeg har presentert i dette avsnittet var begge relativt små i omfang. Den britiske studien begrenset seg til å signifikansteste sammenhengene forfatterne fant ved hjelp av kji-

kvadrat tester, mens den amerikanske studien brukte stianalyser. Men uansett peker studiene på forhold som kan antas å ha betydning for om fosterforeldre gir opp, og som tillegges vekt også i annen litteratur fra feltet (jfr. for eksempel Leathers, 2006 som ble referert over).

4.3 Er det annerledes med slektsplasseringer?

I den nyeste forskriften for om fosterhjem (Barne- og likestillingsdepartementet, 2004), framgår det at barneverntjenesten alltid skal vurdere om noen i barnets familie eller nære nettverk kan velges som fosterhjem. Ved utgangen av 2008 var 22,5 % av barna i fosterhjem plassert hos familie (1777 av 7895). Av de nyplasserte barna i 2008 var andelen familieplasseringer enda høyere; 37,2 % (226 av 608)⁹. Samlet har det derfor skjedd en økning i andelen familieplasseringer i tråd med kravet i den nye forskriften. Tidligere lå nemlig denne andelen nokså stabilt på mellom 15 og 20 % (se for eksempel Holtan 2002). Spørsmålet er da om familieplasseringer eller som det også heter, slektsplasseringer, er like stabile eller mer stabile enn andre fosterhjems plasseringer. I følge Egelund (2006) er det ganske stor enighet i litteraturen om at slektsplasseringer er relativt mindre sårbare for utilsiktet flytting. Holtans (2002) norske studie er blant dem som konkluderer slik.

Imidlertid blir Holtans konklusjonen noe moderert i en ny systematisk oversikt (Winokur, Holtan og Valentine, 2008). Forfatterne konkluderer med at slektsplasseringer ser ut til å være et godt tiltak, men at det er metodiske begrensninger ved de studiene man fant å kunne inkludere. Oversikten ble designet for å bidra til å besvare spørsmålet om hva som fungerer best av slektsplasseringer og det vi kaller nøytrale plasseringer. Forfatterne fant ingen studier som hadde benyttet seg av randomiserte, kontrollerte forsøk, men inkluderte i alt 62 kvasi-eksperimentelle studier. Disse måtte inkludere matchede design eller analyser av kovariater, eller sammenlikninger av barn i slektsplasseringer og nøytrale plasseringer etter at plasseringen hadde skjedd (Winokur, Holtan & Valentine, 2008:11).

Resultatene av de studiene som ble inkludert, indikerer at barn i slektsplasseringer har bedre utvikling når det gjelder atferd, mental helse og stabilitet i plasseringen enn barn i nøytrale fosterhjem. Men i følge Oosterman et al. (2007) gjelder ikke disse konklusjonene for barn og unge med atferdsvansker. Man fant imidlertid ikke signifikante forskjeller når det gjaldt andelen som ble tilbakeført til foreldrene. Det var også noe høyere sannsynlighet for at barn som ikke var plassert hos slekt ble adoptert, hvilket jo er å forvente. Dessuten var det mer

⁹ Se fotnote 2

sannsynlig at barn i nøytrale fosterhjem gjorde bruk av ulike tjenester. Forfatterne konkluderer altså med at deres resultater støtter opp under en praksis der slektsplasseringer er et brukbart alternativ. Imidlertid er konklusjonene noe usikre på grunn av de uttalte, metodologiske svakhetene ved de studiene som er inkludert.

4.4 Foreldrenes betydning

Som Egelund (2006) påpeker, er forhold ved foreldrene som kan bidra til utilsiktet flytting skjer langt mindre utforsket enn kjennetegn ved barna. Det finnes imidlertid relativt få undersøkelser, relativt få variable er undersøkt, og resultatene er spredt.

Det som har vært viet størst oppmerksomhet i litteraturen, er kanskje ikke overraskende i hvor stor grad samvær mellom barn og foreldre har betydning. Dette må igjen ses i sammenheng med at samvær anses som en rettighet både for barn og foreldre. Etter norsk lovgivning kan jo andre enn de med juridiske rettigheter også tilkjennes samvær. Tenkningen som avledes av det biologiske prinsippet, tilsier dessuten at barn har godt av samvær og vil ta psykisk skade hvis kontinuiteten i forholdet til foreldrene i form av samvær ikke opprettholdes. I vår sammenheng er spørsmålet om i hvor stor grad og eventuelt hvorfor det at det er en samværsordning eventuelt bidrar til utilsiktet flytting.

I Backe-Hansens (1982) studie så det stort sett ikke ut som om det at det var samvær influerte på fosterforeldrenes beslutning om å si opp fosterhjemsavtalen. I Haviks (2007) studie framgår det at rundt tre av ti fosterforeldre trekker inn forholdet til barnets foreldre eller forhold ved samværsordning som momenter hvis de skulle vurdere å si opp fosterhjemsavtalen. En sentral forskjell fra plasseringer på slutten av 1970-tallet, som Backe-Hansens studie er hentet fra, og dagens situasjon, er da også at langt flere fosterbarn har langt mer omfattende samværsordninger nå.

Som Egelund (2006) påpeker, er forskningen på dette området tvetydig. I 1997 publiserte Quinton, Rushton, Dance og Mayes en litteraturoversikt der de analyserte eksisterende undersøkelser av effektene av kontakt mellom foreldre og barn i fosterhjem. Deres konklusjon var at det per da ikke forelå tilstrekkelig metodisk solid kunnskap til at man kunne uttale seg generelt om hvorvidt kontakt er bra, nøytralt eller uheldig for barn i fosterhjem. En litteraturoversikt er publisert etter dette (Sinclair, 2004). Denne oversikten, som gjaldt

fosterbarn i alle aldre, konkluderte med at kontakt av dårlig kvalitet predikerte utilsiktet flytting blant barn som hadde vært plassert i mindre enn ett år.

Et eksempel fra ett enkelt prosjekt kan gis for å belyse problematikken ytterligere. I studien om betydningen av stress som jeg refererte til over, analyserte Moyers, Farmer og Lipscombe (2006) også betydningen av kontakt mellom ungdommene og deres foreldre mer i detalj. I alt ble 68 fosterforeldre, ungdommer og sosialarbeidere intervjuet om dette på to tidspunkter, henholdsvis tre måneder og ett år etter plasseringen. Oppfølgingen skjedde tidligere hvis plasseringen hadde brutt sammen i mellomtiden. Samtlige informanter ble stilt detaljerte spørsmål om samvær med både foreldre, søsken og andre i familien, noe som gjorde det mulig å summere og kategorisere både kvantitative indikatorer og kvalitative kjennetegn ved samværene så vel som hva slags virkning disse hadde på ungdommene og familiene deres. Analysene viste at kontakten var problematisk for flertallet av ungdommene, og også hadde stor betydning for om plasseringen var stabil eller ikke. Forfatterne understreker imidlertid primært at spørsmålet om samvær er komplisert og nokså umulig å si noe generelt om.

4.5 Forhold knyttet til saksbehandlingen og relasjonen til barneverntjenesten

Barneverntjeneste og fosterforeldre inngår i et samarbeid som skal vare så lenge barnet er plassert. Dette er ikke et likeverdig samarbeid; det vil variere i hvor stor grad fosterforeldrene selv opplever at de anses som kompetente samarbeidspartnere. Det vil også variere i hvor stor grad barneverntjenesten behandler fosterforeldrene slik. Barneverntjenesten må forholde seg til hele spekteret av aktører i en fosterhjemsplassing, og må ofte balansere mellom motstridende interesser. I tillegg kommer selvsagt kravet om å følge opp de vedtakene som er fattet av fylkesnemnd eller rettsinstanser, uavhengig av om den enkelte saksbehandler er enig i vedtaket eller ikke. Og relasjonen mellom saksbehandler og fosterforeldre vil variere over tid, ikke minst fordi en fosterhjemsplassing vil utvikle sin egen dynamikk i tråd med situasjonen til både barnet, foreldrene og fosterforeldrene. Om samme saksbehandler følger saken, eller fosterforeldrene må forholde seg til en rekke forskjellige personer, vil også påvirke fosterforeldrenes forhold til barneverntjenesten.

Det er derfor rimelig å tenke seg at forholdet til barneverntjenesten er en av de faktorene som kan påvirke vurderingen fosterforeldrene gjør av om de vil si opp fosterhjemsforholdet eller ikke. I Haviks (2007) studie var det også slik at ca. halvparten av fosterforeldrene vurderte

forholdet til barneverntjenesten som meget viktig eller viktig i en vurdering av å si opp avtalen. Undersøkelsen peker i retning av at det særlig er fosterforeldrenes vurdering av samarbeidet med barneverntjenesten som har betydning her, som at barneverntjenesten ikke ser dem som samarbeidspartnere, at barneverntjenesten holdt tilbake informasjon før plasseringen, at saksbehandler er vanskelig å få tak i og at det er for lite kontakt (Havik op. cit.: 145).

I sin litteraturstudie av sammenbrudd i fosterhjems plasseringer, påpeker imidlertid Egelund (2006) at det ikke har vært tradisjon for felles og samlende studier av forhold knyttet til saksbehandlingen. Hun viser til at en mengde ulike variabler er undersøkt, men at det gjerne bare er en eller et par studier som har hatt samme kunnskapsinteresse. Dermed blir også resultatene om betydningen av forhold ved saksbehandlingen og relasjonen til saksbehandler usikre og tvetydige.

4.6 Annet som kan ha betydning?

Det er vanligst å studere utilsiktet flytting fra fosterhjem i lys av kjennetegn ved barna, deretter kjennetegn ved foreldrene, fosterforeldrene og saksbehandlingen. Men en fosterhjems plassering, og flytting fra fosterhjem igjen, innebærer også brudd med skole, fritidsaktiviteter og nettverk. Dette er arenaer vi regner med har stor betydning for barn og unge i sin alminnelighet, og det er ingen grunn til å tro at de betyr mindre for fosterbarn. Spørsmålet er om slike brudd kan medvirke til dårligere psykisk helse hos fosterbarna, og igjen bidra til å gjøre dem sårbare for nye brudd. Her har vi funnet svært lite forskning. Men ett prosjekt diskuterer betydningen av brudd med ulike typer nettverk, og anvender tenkningen på fosterbarn enten disse flytter videre fra det første fosterhjemmet eller ikke.

4.6.1 Betydningen av å tape nettverksressurser

Perry (2006) analyserte data fra en surveyundersøkelse blant 154 ungdommer i fosterhjem¹⁰, som også ble sammenliknet med en landsrepresentativ, amerikansk helseundersøkelse blant ungdom. Perrys hovedhypotese var nettopp at brudd i forbindelsene til viktige nettverk og personer i seg selv kan føre til dårligere psykisk helse, av ham målt ved depresjon og angst, og at dette igjen lettere kan føre til nye brudd hvis ungdommen ikke makter å utvikle nye nettverk som kompenserer for de som er gått tapt.

¹⁰ Data er hentet fra undersøkelsen These Are My Experiences: A survey of Foster Children (TAME-S), som ble gjennomført i Indiana. Hovedmålsettingen med denne undersøkelsen var å utvikle kunnskap om fosterbarns framtidsaspirasjoner, tilgjengelige ressurser og opplevd beredskap for å nå disse målene.

4.6.2 Betydningen av å skifte skole og fritidsaktiviteter

Tilsvarende er Fong, Schwab og Armour (2006) opptatt av at andre ting enn kontinuitet i tilknytning og relasjoner, som erfaringer med skole og jevnaldrende, fritidsaktiviteter og det sosiale miljøet i sin alminnelighet også påvirker barns tilpasning og velbefinnende. Men det eksisterer lite forskning om betydningen av å sikre kontinuitet i disse aktivitetene når barn flytter i fosterhjem. Fong et al. intervjuet i alt 103 fosterforeldre om disse spørsmålene, og fant at flertallet av dem ikke kjente til hva slags aktiviteter barna hadde deltatt i før de kom til fosterhjemmet.

Begge disse eksemplene er enkeltstående studier. Samtidig minner de oss på at det er viktig å se helhetlig på barn og unges livssituasjon når man skal forstå prosessene som resulterer i utilsiktet flytting, og omvendt identifisere innsatsområder for å øke sannsynligheten for stabile plasseringer.

5 Hva sier fosterbarn selv om årsakene til utilsiktet flytting?

Det er ikke vanlig å undersøke nærmere hva fosterbarn selv sier om årsakene til at plasseringer ender med utilsiktet flytting. Her mangler det veldig mye kunnskap

Fosterbarn har også sine oppfatninger av hvorfor en plassering mislykkes. Imidlertid er det ikke vanlig å undersøke fosterbarnas synspunkter nærmere. En ganske ny gjennomgang av i alt 43 studier av flyttinger fra fosterhjem som var publisert mellom 1959 og 2004 (Unrau, 2007), viste at fosterbarn som en marginalisert gruppe i forskningssammenheng. De hadde i liten grad vært inkludert i bestrebelsene på å utvikle en bedre forståelse av flyttinger fra en plassering til en annen. Mest vanlig hadde det vært å snakke med saksbehandlere eller lese saksdokumenter. Fosterbarnas synspunkter var ikke blitt innhentet i mer enn fem studier. Tre av disse var amerikanske, en var britisk og en var australsk. I en av studiene (Festinger, 1983) ble unge voksne intervjuet. I Backe-Hansens (1982) studie inngikk intervjuer med de sentrale aktørene i et representativt utvalg på 20 saker, inklusive barna og ungdommene. Her ble informantene spurt mer direkte om hvorfor de trodde flyttingen skjedde. Svarene deres varierte fra at flyttingen var noe som skjedde med dem uten at de selv visste hvorfor eller ønsket at flyttingen skulle skje, til at særlig ungdommer framsto som aktører som selv hadde valgt å flytte. Eldre barn og unge har også blitt intervjuet om sine synspunkter på flytting fra fosterhjemmet i to nye norske undersøkelser, hvorav bare den ene (Angel, 2009) er publisert så langt. Den store svenske studien om utilsiktet flytting fra fosterhjem (Sallnäs, Vinnerljung og Westermark, 2001) baserer seg imidlertid utelukkende på analyser av registerdata.

Når det gjelder studier av barn og unge under omsorg mer generelt, kan det imidlertid se ut som om bildet er i ferd med å endre seg. Holland (2009) analyserte i alt 44 studier publisert mellom 2003 og 2008, som alle hadde til hensikt å få fram erfaringer, synspunkter og perspektiver fra særlig ungdom under omsorg. Men selv om de 44 studiene omfattet en rekke ulike metodiske tilnærminger, var kvalitative og fortolkende studier i flertall. Og det så ut som om det særlig var ungdom som deltok i studiene, mens svært få hadde gjort forsøk på å involvere yngre barn. Også i Norge har vi sett noen flere studier de seneste årene som involverer barn og unge i barnevernet direkte. Men så langt er det bare gjennomført en større kvantitativ brukerundersøkelse, der ungdom bosatt i institusjon deltok (Gjerustad, Sasaoka og Gautun, 2006).

Det ser altså ut til å være gjort svært lite forskning om barn og unges perspektiv på utilsiktet flytting fra fosterhjem, selv om det de siste årene har kommet mer forskning om deres oppfatninger av å være klient i barnevernet mer generelt. Barn og unges egne oppfatninger bør stå sentralt av etiske årsaker – det er tross alt dem flyttingene gjelder. Men barna og ungdommenes opplevelser og synspunkter vil også påvirke reaksjonene deres i neste omgang, inklusive forløpet i neste plassering. Forfatteren hadde selv en illustrerende erfaring som ansatt ved Oslo barnevernkontor. Vi arbeidet med å fosterhjemsplassere en jente i barneskolealder som var på barnehjem. Hun var både engstelig og negativ, og det ble gjort flere forsøk før vi endelig fant et fosterhjem som virket bra for henne. En god stund etterpå kom det så fram at det samtidig med henne hadde vært en annen jente på barnehjemmet som nettopp hadde måttet flytte fra et fosterhjem, som snakket med de andre barna der om hvor forferdelig det var å være i fosterhjem. Hun påvirket dem selvsagt, uten at vi voksne rundt jenta vi arbeidet med fanget det opp.

6 Hvordan motvirke og forebygge utilsiktet flytting?

Når det er fare for at barn og unges atferdsvansker kan forårsake utilsiktet flytting, bør behandlingsfosterhjem vurderes. Dette er fosterhjem der det er implementert et behandlingsprogram som har forskningsstøtte for å redusere atferdsvansker. Et eksempel på slike programmer er Multitreatment Foster Care (MTFC), som er under innføring og evaluering i Norge. Opphold i behandlingsfosterhjem er som oftest tidsavgrenset og brukes primært der barnet eller ungdommen skal flytte hjem etter avsluttet behandling. Det finnes også forsøk på å bruke atferdsprogrammer i vanlige fosterhjem. Slike programmer bør utprøves i større omfang også i Norge.

Atskillig mindre oppmerksomhet har vært viet tiltak mot andre årsaker til utilsiktet flytting, selv om det finnes enkelte eksempler på tiltak i forhold til tilknytningsproblemer eller avklaring av følelsesmessig forpliktelse mellom fosterbarn og fosterforeldre. Her mangler forskning, utviklingsprosjekter og implementeringsprosjekter.

Forebygging av utilsiktet flytting bør planlegges ut fra kunnskap som eksisterer om hva som styrker resiliens i familier, fordi vi derigjennom kan anvende kunnskap både om å redusere risikofaktorer og styrke beskyttende faktorer. Dette tilsier en helhetlig tilnærming der forhold på individ-, familie- og samfunnsnivå inngår.

Sist, men ikke minst trengs mer forskning om hva som kjennetegner stabile fosterhjem. Det er ikke gitt at dette bare er motsatsen til faktorer som fører til utilsiktet flytting. Så lenge oppmerksomheten rettes mot de problematiske fosterhjemmene som ender med utilsiktet flytting, mister vi mulighetene for å utvikle og utnytte denne typen kunnskap. Slik forskning bør inkludere forskning om betydningen av skole, venner og fritidsaktiviteter, dessuten forskning om betydningen av hvordan fosterhjemsomsorgen organiseres og følges opp, betydningen av lov og lovanvendelse, og betydningen av samarbeid med andre tjenester.

6.1 Hvordan kan utilsiktet flytting fra fosterhjem motvirkes?

Fordi utilsiktet flytting fra fosterhjem i så stor grad kobles til egenskaper ved fosterbarna, er det også vanlig å tenke seg at den beste veien å gå er ulike terapeutiske tilnæringsmåter med sikte på å endre barnas atferd. Jo flere barn og unge med atferdsvansker som plasseres i fosterhjem, jo større etterspørsel vil det også bli etter slike tilnæringsmåter. Og det finnes en rekke programmer som er utviklet nettopp med sikte på dette, først og fremst gjennom å øke

fosterforeldrenes kompetanse. I denne delen av sammenstillingen beskriver jeg en gruppe slike programmer, ”Treatment Foster Care”. Deretter beskriver jeg kort noen programmer som fokuserer på en annen, sentral utfordring for fosterforeldre, nemlig å håndtere barn med tilknytningsskader og tilknytningsproblemer.

6.1.1 Terapeutiske tilnæringsmåter med sikte på å redusere atferdsproblemer

I det følgende vil jeg beskrive noen få programmer. Først vil jeg gå nærmere inn på ett enkelt program som har vært evaluert på en stringent måte, nemlig såkalte terapeutiske fosterhjem eller ”Treatment Foster Care” (TFC). TFC er ”...*fosterfamiliebaserte intervensjoner som tilbyr ungdom (og eventuelt deres familier) individuelt tilpassede programmer, med sikte på å få til positive forandringer i ungdommenes liv*” (Macdonald & Turner 2007:3, min overs.). Sagt på en annen måte har slike fosterhjem to hovedmål: å redusere avvikende atferd og øke prososial atferd hos ungdommen (Westermarck, Hansson & Vinnerljung, 2008:5). En annen betegnelse på disse intervensjonene er spesialistfosterhjem, ”wraparound foster care” eller Multidimensional Treatment Foster Care (MTFC; Chamberlain, 1994) (Op. cit.: 6). Nedenfor beskriver jeg MTFC mer i detalj fordi dette programmet også er under utprøving i Norge¹¹.

TFC har blant annet som kjennetegn at barn og unge skal få hjelp med problemer som gjør at de risikerer brudd i plasseringer, at innsatsen er individuelt tilpasset og samtidig sammensatt av flere tiltak, at fosterforeldrene velges ut og gis spesiell opplæring, at de får mer enn vanlig oppfølging og veiledning av saksbehandlere med få saker, at de får tilgang til egen terapeut, at de behandles som profesjonelle og at de får ekstra betaling (op. cit.: 7). Med andre ord har TFC mange felles trekk med det vi i Norge kaller forsterkede fosterhjem, men det er en vesentlig forskjell. Ungdommene plasseres nemlig i det som på norsk kalles behandlende fosterhjem mens intervensjonen pågår, og deretter er det meningen at de flytter hjem. Dermed er ikke tiltaket rettet mot fosterhjem ungdommen skal bli værende i, eller fosterhjem ungdommen har vært i og som trenger ekstra innsats for å unngå utilsiktet flytting. I et australsk prøveprosjekt basert på TFC har man til og med lagt til at det er omsorgspersonen og ikke ungdommen som forlater hjemmet hvis det skjer et sammenbrudd (Gilbertson, Richardson og Barber, 2005).

¹¹ Se <http://www.atferdssenteret.no/multidimensional-treatment-foster-care-mtfc/category157.html>. Ansvarlig for utprøvingen er Kyrre Lønnum, Atferdssenteret, epostadresse kyrre.lonnum@atferdssenteret.no.

Macdonald og Turner (2007) gjennomførte en systematisk oversikt av studier som evaluerte effekten av TFC. Hensikten var å vurdere effekten av TFC på en rekke utfallsmål, inklusive psykososial fungering, problematferd, kriminalitet, stabilitet i fosterhjems plasseringer og status ved endt omsorg. For å bli inkludert i den systematiske oversikten, måtte det være tilfeldig eller tilnærmet tilfeldig fordeling av klienter til intervensjonen og det måtte foreligge en kontrollgruppe. Litteraturgjennomgangen ga 634 treff, hvorav ikke mer enn fem studier tilfredstilte inklusjonskriteriene. Studiene hadde mellom 20 og 132 deltakere, og til sammen omfattet de 390 barn og unge opp til 18 år. Samtlige var gjennomført i USA, og samtlige var gjennomført av dem som hadde utviklet programmene som ble evaluert.

Forfatterne konkluderer med at TFC kan være en brukbar intervensjon, ettersom resultatene antyder nedgang i antisosial atferd, hvor mange dager barna og ungdommene rømte fra plasseringsstedet sitt, kriminalitet, og tid i lukkede avdelinger. Dessuten kan det se ut som om barn og unge som mottok TFC gjennomførte lenger tid i behandling, var mer hjemme, og forbedret sine skolepresentasjoner, gjorde mer lekser og greide seg bedre i arbeidsforhold. Samtidig bygger gjennomgangen på få studier med stor variasjon blant deltakerne, og resultatene i de enkelte studiene kan være påvirket av at de ble gjennomført av dem som hadde utviklet de enkelte programmene. Forfatterne påpeker derfor at det ikke er mulig å trekke konklusjoner om generaliserbarheten av resultatene, eller i hvor stor grad TFC er mer effektiv enn andre intervensjoner som også gjør bruk av flere og sammensatte metoder.

6.1.2 Spesielt om MTFC

Etter at den systematiske oversikten var publisert, gjennomførte Westermarck, Hansson og Vinnerljung (2008) en sammenlikning mellom et svensk og et amerikansk forsøk med MTFC og en svensk kohortstudie med hensyn på å sammenlikne forekomsten av utilsiktet flytting av ungdom med atferdsproblemer. Utgangspunktet var de tross alt lovende resultatene fra de amerikanske forsøkene.

Programmet inkluderer formalisert samarbeid mellom et terapeutisk team og ungdommens foreldre, skolen, samt fritidsaktiviteter og andre tjenester. Fosterforeldrene gir ungdommen en omsorgssituasjon som er strukturert og terapeutisk, og de får daglig veiledning og støtte fra en programansvarlig. I tillegg brukes en sjekkliste¹² daglig for å registrere ungdommens atferdsproblemer. Sjekklisten fylles ut av fosterforeldrene og rapporteres også daglig. Dermed

¹² Parent Daily Report Checklist

kan teamet følge utvikling og variasjoner i ungdommens atferd, og tilrettelegge intervensjonene ut fra dette. Fosterforeldrene kan bare ta i mot en ungdom av gangen. Foreldrene deltar i utviklingen av behandlingsplanen for sin ungdom og er med på familierapi (Westermarck, Hansson & Vinnerljung, 2008:5).

Den sammenlikningen som ble gjennomført, omfattet relativt få ungdommer. Evalueringen av det svenske MTFC-forsøket inkluderte 31 ungdommer, mens den amerikanske studien inkluderte 90 ungdommer. Dessuten brukte forfatterne et underutvalg av den svenske ”sammenbruddsstudien” (Sallnäs et al., 2004) på i alt 275 tenåringer. Dette er en registerstudie av alle ungdommer mellom 13 og 16 år som ble fosterhjemsplassert i Sverige i 1991. Hele denne studien omfatter 766 ungdommer (Westermarck et al., op. cit.). Det må imidlertid understrekes at deltakerne i det svenske MFTC-forsøket hadde alvorlige atferdsvansker og emosjonelle vansker, gjerne i kombinasjon.

Det viste seg at antallet utilsiktede flyttinger eller sammenbrudd var langt lavere blant MTFC-ungdommene i Sverige enn i den amerikanske evalueringen, og langt lavere enn i den svenske sammenlikningsgruppa. Dette på tross av den alvorlige problembelastningene ungdommene hadde. For alle tre gjaldt imidlertid at flyttingene skjedde i løpet av kort tid, flertallet i løpet av de første seks månedene, så her er mønsteret det samme som man finner også i andre typer fosterhjem. En nærmere analyse av fire case der det skjedde utilsiktet flytting fra de svenske MTFC-hjemmene viste også at ungdommene dette gjaldt, viste til dels alvorlig aggressiv atferd som ble vanskelig å takle over tid.

Forfatternes konklusjon er at *”The overall results suggest that the Swedish MTFC-program has good potential to retain anti-social youths in treatment, compared to traditional out-of-home care. This seems to be especially valid for anti-social girls.”* (Westermarck, Hansson og Vinnerljung, 2008:13).

Som tidligere nevnt, er Multi-Treatment Foster Care et behandlingsopplegg der fosterforeldre fungerer som terapeuter for et barn eller en ungdom under tett oppfølging og veiledning fra profesjonelle. Når opplegget er avsluttet, skal fosterbarnet tilbakeføres til sin biologiske familie. Med andre ord er ikke dette programmet rettet inn mot barn eller ungdom som allerede er i fosterhjem, og der det er et alternativ å bistå fosterforeldrene slik at de klarer å fortsette fosterhjemsforholdet. Jeg har heller ikke greid å finne forskningslitteratur som beskriver slike programmer, selv om det finnes en rekke beskrivelser av hvordan profesjonelle

kan gå fram for å gi fosterhjem til dels like tett oppfølging som det blant annet MTFC forutsetter. Det kunne derfor være aktuelt å prøve ut en systematisk oppfølging, for eksempel av den typen MFTC driver, i forhold til unge med atferdsvansker som allerede er i fosterhjem, og der det er en målsetting at fosterhjemsforholdet skal fortsette. Et eksempel på dette presenteres i avsnittet om forebygging av utilsiktet flytting.

6.1.3 Andre tiltak og programmer for å motvirke utilsiktet flytting

Programmer av Treatment Foster Care (TFC)-typen vil vanligvis ha barn og unges manifeste atferd som utgangspunkt, og være mindre opptatt av hvorfor problemene har oppstått. Et alternativ kunne være å ta utgangspunkt i for eksempel barn som har vært utsatt for mishandling eller seksuelle overgrep, og bygge på kunnskaper om effekter av slike erfaringer i utviklingen av fosterhjemstiltak. Her finnes det imidlertid få evidensbaserte intervensjoner som er rettet mot fosterbarn, så i det følgende presenterer jeg et enkelt eksempel (Dozier et al., 2006). Intervensjonen skiller seg også fra programmer av TFC-typen ved at den er spesielt innrettet mot små barn og ikke større barn og ungdom. Deretter presenterer jeg et eksempel på et britisk treningsprogram for fosterforeldre og saksbehandlere som er teoribasert. Det bygger på tilknytningsteori (Allen og Vostanis, 2005).

Dozier et al. (2006) designet en intervensjon kalt ”Attachment and Biobehavioral Catch-up” for å påvirke utviklingen av relasjoner mellom fosterbarn og deres fosterforeldre.

Utgangspunktet var barn som hadde opplevd mishandling og vanskjøtsel. Forfatterne var spesielt opptatt av små barn – i dette tilfellet mellom fire måneder og vel tre år gamle – og mulighetene for å mildne effektene av relasjonsforstyrrelser på barns utvikling. Forfatterne påpeker i den anledning betydningen av tidlig intervensjon. Forfatterne poengterer også at intervensjoner må være sensitive for at barn står overfor ulike utviklingsmessige utfordringer på ulike alderstrinn.

Intervensjonen som beskrives er spesielt innrettet mot å skape oppvekstbetingelser som hjelper barn til å regulere sine emosjoner, fordelt på tre komponenter. Fosterforeldrene som deltok, fikk ukentlig, manualisert opplæring hjemme hos dem selv over 10 uker. Den første av disse komponentene hjelper fosterforeldrene til å lære å følge barnets initiativer. Den andre hjelper omsorgsgiverne med å forstå betydningen av å ta på, klemme og kose med barnet. Den tredje hjelper så fosterforeldrene med å skape betingelser som lar barna uttrykke følelser og lære å gjenkjenne og forstå sine følelsesmessige reaksjoner. Alle disse komponentene er

assosiert med bedre atferdsregulering og følelsesmessig regulering i litteraturen. Samlet skal derfor intervensjonen hjelpe fosterforeldrene med å legge forholdene til rette for at barna kan knytte seg til dem. En kontrollgruppe fikk ukentlig opplæring over 10 uker om kognitiv utvikling og særlig språkutvikling blant små barn (Dozier et al., 2006).

Artikkelen presenterer resultater om de første 60 barna som deltok og der det var gjennomført en oppfølging en måned etter avsluttet intervensjon. Fosterforeldrene fylte ut aldersriktige versjoner av et kartleggingsskjema for problematferd tre dager på rad¹³ når effekten av intervensjonen skulle kartlegges en måned senere. I tillegg ble barnas kortisolnivå målt på flere tidspunkter. Barna var randomisert til deltakelse i intervensjonsgruppa eller kontrollgruppa, uten at verken fosterforeldre, foreldre eller forskere visste hvilke barn som var i hvilken gruppe. I tillegg ble 104 barn som ikke var i fosterhjem, inkludert i sekundæranalyser (Dozier et al., op. cit.).

Dozier et al. (2006) vurderer resultatene som lovende selv om de også påpeker at utvalget er lite og intervensjonstiden kort. Det viste seg for det første at barna i intervensjonsgruppa over tid fikk en mer typisk form for kortisolproduksjon, som igjen tyder på mindre stress for organismen. Fosterforeldrene til barna i intervensjonsgruppa rapporterte også relativt mindre problematferd for de eldste barna, men denne forskjellen var ikke signifikant for de yngste barna i utvalget sin del.

Allen og Vostanis (2005) designet et opplæringsprogram for fosterforeldre og deres saksbehandlere som bygget på tilknytningsteori. Det var av sju ukers varighet og bygget på en pakke som var spesielt utviklet for formålet. I tillegg til teoretisk kunnskap om barns tilknytning dekket pakken grunnkunnskap om barns utvikling, samt praktiske implikasjoner for hvordan foreldreskap i forhold til barn som har opplevd mishandling og traumer. Målsettingen med intervensjonen var å presentere et begrepsmessig rammeverk som kunne hjelpe deltakerne med å utvikle en forståelse av barnas problemer og årsaken til dem som gikk ut over teknikker for atferdsmodifisering. Man håpet at dette ville gi fosterforeldrene økt tillit til at de kunne mestre omsorgen for barna. Videre håpet man at det å gi fosterforeldre og saksbehandlere et felles tilbud ville økt fosterforeldrenes opplevelse av støtte.

¹³ PDR/IT: Parent's Daily Report for Infants and Toddlers (førskoleversjonen).

Utvalget var svært lite, i det ikke mer enn 17 fosterforeldre og seks saksbehandlere deltok. Fosterbarna dekket hele aldersspekteret. For å evaluere intervensjonen, ble det gjennomført fokusgruppeintervjuer med deltakerne i forkant og i etterkant. Data ble analysert kvalitativt ut fra viktige temaer som kom opp på disse to tidspunktene. Fosterforeldrene som deltok, var stort sett erfarne og velkvalifiserte (Allen og Vostanis, op. cit.).

Forfatterne peker på at opplæringsprogrammer for fosterforeldre vanligvis er ferdighetsbasert, og at dette kanskje ikke er tilstrekkelig for å arbeide med fosterforeldrenes manglende tillit til egne foreldreferdigheter. Det er vanskelig å være fosterforeldre til barn med tilknytningsskader, og ofte må vanlige tilnæringsmåter modifiseres for å fungere. Allen og Vostanis (2005) argumenterer derfor for at ferdighetsbaserte programmer er et vesentlig element, men at det i tillegg er nødvendig å gi fosterforeldre til barn med tilknytningsskader et rammeverk for forståelsen av disse barna.

Den litteraturen jeg har funnet om innsatser for å motvirke utilsiktet flytting fra fosterhjem, reflekterer at hovedvekten i nyere litteratur ser ut til å legges på håndtering av fosterbarn med atferdsvansker. Dermed omhandler litteraturen også ungdom oftere enn yngre barn, og unge med atferdsvansker oftere enn barn og unge med andre vanskeligheter. Det er imidlertid ikke bare unge med atferdsvansker som fosterhjemsplasseres, og heller ikke slik at atferdsvansker er den eneste årsaken til utilsiktet flytting selv. De to eksemplene over ble derfor tatt med fordi de representerer alternative utgangspunkt. Det første eksemplet tar utgangspunkt i henholdsvis årsaken til plasseringer og ikke bare barnas manifeste symptomer. Det andre eksemplet er teoribasert. Begge disse tilnæringsmåtene kan inspirere til videre utvikling av tiltak.

6.2 Hvordan kan utilsiktet flytting fra fosterhjem forebygges?

I denne sammenhengen innebærer forebygging av utilsiktet flytting å *reducere kjente risikofaktorer for at slike flyttinger skjer*. Antallet risikofaktorer og hvor alvorlig risikoen er vil variere, for eksempel ut fra hvor problembelastet barnet eller ungdommen er, hvor mye konflikter det er rundt plasseringen, hvordan samarbeidet mellom foreldrene og barneverntjenesten og barneverntjenesten og fosterforeldrene blir, og hvordan det å få fosterbarn innvirker på andre barn i familien og på forholdet til fosterfamiliens slekt og venner. Først i denne delen presenterer jeg en gjennomgang av faktorer man antar skaper resiliens i familier, som igjen kan danne grunnlaget for intervensjoner i familier (Benzies og

Mychasiu, 2009). Deretter gir jeg igjen to eksempler, begge amerikanske. Det første er en evaluering av et trenings- og støtteprogram for fosterforeldre for å undersøke om antallet utilsiktede flyttinger av fosterbarn ble redusert (Price et al., 2008; Price et al., 2009). Det andre er et tiltak som tar sikte på å hjelpe fosterbarn og fosterforeldre med å utforske og bearbeide sin emosjonelle forpliktelse til hverandre (Frey et al., 2008).

6.2.1 Et ressursorientert utgangspunkt

Benzies og Mychiasuk (2009) gjennomførte en omfattende litteraturgjennomgang for å identifisere beskyttende faktorer som bidrar til resiliens i familier. De ønsket å ta utgangspunkt i en ressursorientering til forskjell fra en patologiorientering, ut fra en antakelse om at resiliens i familier styrkes gjennom å bruke beskyttende faktorer på en vellykket måte i vanskelige situasjoner. I alt gjennomgikk de 13 databaser med artikler med fagfellevurdering. Teoretisk bygger forfatterne på en sosio-økologisk modell. Analysene resulterte i til sammen 24 beskyttende faktorer på tre atskilte områder: individnivå, familienivå og lokalsamfunnsnivå. Forfatterne argumenterer for at alle disse faktorene er målbare og danner grunnlag for videre begrepsutvikling og presisering. Følgelig er det også muligheter for å bruke tenkningen som grunnlag for utvikling av integrerte og helhetlige intervensjoner i forhold til familier.

Til sammen ni faktorer ble identifisert på individnivå (ikke i prioritert rekkefølge), for det første *kontrollplassering* (locus of control). Dette dreier seg om personers tro på om de kan kontrollere sin egen skjebne, kan endre situasjonen sin eller skape forandring. Indre kontrollplassering betyr høy grad av tro på egne muligheter, og har ofte sammenheng med å bli mindre påvirket av kriser og mer motivert for å handle i vanskelige situasjoner. Den andre faktoren var *regulering av følelser* (jfr. Dozier et als program som ble presentert tidligere). Det antas at god evne til å regulere følelser og impulser fører til gode sosiale relasjoner så vel som bedre kognitiv fungering. Den tredje faktoren var så *trossystemer*, ikke bare i religiøs forstand, som innebærer at en person har et positivt syn på livet, en følelse av sammenheng og tro på at man får til mye. Deretter fulgte *positiv selvfølelse* (self-efficacy), her definert som troen på at man greier å nå mål man har satt seg. Den femte faktoren var *funksjonelle mestringsstrategier*, som gjerne kobles direkte til resilient fungering. Dette innebærer å tro at man greier å møte utfordringer som egentlig overskrider de ressursene man vanligvis har. *Utdanning og ferdigheter* kan gi en mer fleksibilitet og flere muligheter til å håndtere problemer som oppstår, og ikke minst bedre tilgang til en stabil tilhørighet til

arbeidsmarkedet. Dette reduserer stress. *God helse* for alle familiemedlemmer er likeledes viktig. Den nest siste faktoren er *temperament*, hvor forfatterne påpeker at barn med et enkelt temperament gjerne møter positive reaksjoner fra omgivelsene. Til sist påpekes *kjønn*, og, som vi vet fra andre sammenhenger, at jenter i visse sammenhenger greier seg bedre enn gutter (Benzies & Mychasiuk, 2009).

På familienivå ble det også identifisert ni faktorer, for det første *familiestruktur*. Her vises det til at små familier er utsatt for mindre økonomisk og annen stress enn store familier. Videre er det en fordel hvis familien har to inntekter, og en fordel om foreldrene ikke er alt for unge. For det andre understrekes betydningen av *en god og stabil relasjon mellom foreldrene i husholdet*. Dels beskytter en slik relasjon mot stress, og dels er det uheldig for barn å vokse opp i familier med høyt konfliktnivå. I forlengelsen av dette nevnes *godt samhold* (cohesion) i familien, som beskytter mot effektene av stress for eksempel knyttet til fattigdom eller sykdom hos en av foreldrene. Den fjerde faktoren er *støttende interaksjon mellom foreldre og barn*. Det er vel kjent at positive relasjoner og trygg tilknytning mellom foreldre og barn bidrar til at barn som er eksponert for mye risiko likevel kan utvikle seg positivt. I dette inngår også at foreldre og barn er mye sammen, og at foreldrene støtter og følger opp barna sine. Videre nevnes *et stimulerende miljø*, det vil si at foreldre både stimulerer barna sine kognitivt og hjelper dem med å lære problemløsningsstrategier. *Sosial støtte* er samhandlingen innen familien, den utvidete familien og familiens nettverk som gir emosjonell støtte og praktisk og annen hjelp eller informasjon. Dette er viktig enten man regner med sosial støtte eller faktisk opplever det. Dessuten *influeres barn av sin opprinnelsesfamilie* når det gjelder kognitiv utvikling, skoleprestasjoner og overføring av risikofaktorer. Beskyttende faktorer kan også overføres mellom generasjoner, for eksempel gjennom utvikling av sosiale relasjoner. De to siste faktorene på familienivå kan virke selvsagte, nemlig *stabil og tilstrekkelig inntekt* og *en god nok bosituasjon* (Benzies & Mychasiuk, op.cit.).

På lokalsamfunnsnivå fant forfatterne seks ulike faktorer. Den første av disse er å *være involvert i lokalsamfunnet*. Dette gir enkeltpersoner og familier tilgang til større sosiale nettverk og informasjon, samt en følelse av tilhørighet og stolthet over sitt nabolag. For det andre er *aksept fra jevnaldrende* viktig for barn, noe de får anledning til å utvikle i barnehage, skole og ulike fritidssammenhenger. *Støttende mentorer* kan også fremme resiliens, noe som utnyttes i en rekke tiltak for barn og unge. De tre siste faktorene på lokalsamfunnsnivå

handler mer om strukturelle forhold: *trygge nabolag, tilgang til barnehage og skole av god kvalitet og tilgang til helsetjenester av god kvalitet* (Benzies & Mychasiuk, op. cit.).

En slik kortfattet framstilling blir lett en oppramsing. Samtidig er det nyttig, som disse forfatterne gjør, å prøve å syntetisere den kunnskapen vi tross alt har på mange ulike områder til å besvare spørsmål knyttet til en enkelt problemstilling. Å styrke resiliens i familier generelt og ikke minst i fosterfamilier er viktig, og oversikten gir gode anvisninger på områder som det både er viktig å kartlegge og i neste hånd utvikle tiltak i forhold til. Benzies og Mychiasuks vekt på ressurser og beskyttende faktorer, ikke bare på patologi og avvik, er også viktig. Livet i en fosterfamilie er mangesidig, og det er viktig å se tiltak i et helhetlig perspektiv.

Resten av dette avsnittet om forebygging er viet to eksempler på intervensjoner. Det første av dem bygger på prinsippene for Multi-Treatment Foster Care, men anvendt i forhold til yngre barn som allerede er i fosterhjem, og ikke på spesielt etablerte behandlingsfosterhjem. Det andre eksemplet dreier seg om en dimensjon som har fått langt mindre oppmerksomhet i nyere forskning om utilsiktet flytting, nemlig fosterbarns og fosterforeldres gjensidige opplevelse av emosjonell forpliktelse og tilknytning.

6.2.2 KEEP – en intervensjon beregnet på å styrke allerede etablerte fosterhjem

Price et al. (2008; 2009) tar, som så mange andre, utgangspunkt i eksisterende kunnskap om at særlig eksternaliserende atferdsvansker er en sterk risikofaktor for utilsiktet flytting fra fosterhjem. Dessuten ønsker de å motvirke mange flyttinger under omsorg på grunn av den dokumentert skadelige virkningen dette har for barna, ved siden av at disse karrierene også er kostnadskreven for barnevernet. Keeping foster and kinship parents trained and supported (KEEP) bygger på prinsippene fra MTFC, men er innrettet på å unngå skifter i plassering blant barn som allerede er i fosterhjem. Forfatterne skiller mellom positive og negative flyttinger, hvor positive flyttinger for eksempel er tilbakeføring til foreldrene eller andre slektninger eller adopsjon.

Deltakerne i evalueringen var samtlige fosterforeldre til barn mellom 5 og 12 år som var blitt plassert i San Diego i løpet av en femårsperiode. Barna måtte ha vært i fosterhjemmet minimum en måned. Utvalget inkluderte både barn som var i sitt første fosterhjem og barn

som hadde flyttet fra et annet fosterhjem. Av de i alt 700 barna som deltok, var en tredjedel plassert hos slektninger og to tredjedeler i nøytrale fosterhjem. Familiene ble randomisert til å delta i KEEP eller motta vanlig oppfølging. Forfatterne ønsket å evaluere betydningen av antallet tidligere plasseringer på videre flyttinger av både positiv og negativ karakter. Videre ønsket de å se på hvorvidt deltakelsen i KEEP endret sannsynligheten for enten positive eller negative flyttinger, og i hvor stor grad denne intervensjonen modererte virkningen av tidligere flyttinger (Price et al., 2008).

Deltakerne i KEEP mottok opplæring, supervisjon og støtte i grupper på tre til ti fosterforeldre over en periode på 16 uker. Innholdet bygget på risikofaktorer og beskyttende faktorer som tidligere har vist seg påvirkbare for endring. Primært konsentrerte man seg om å øke andelen med positiv forsterkning, konsistent bruk av lite streng disiplinering som kortvarig time-out eller kortvarig fjerning av privilegier, og å lære fosterforeldre betydningen av å følge barnas aktiviteter og vennerelasjoner tett opp. Dessuten ble strategier for å unngå maktkamper, hjelp til barna med å håndtere relasjoner til jevnaldrende og hjelp til bedring av skoleprestasjoner inkludert. Resultatene ble evaluert 200 dager etter at programmet var avsluttet, hvilket ga en total ”målingstid” på 6,5 måneder fra baseline (før opplæringen startet) (Price et al., 2008; 2009).

Det viste seg at antallet tidligere plasseringer ikke hadde noen effekt på sannsynligheten for positive flyttinger, men var en signifikant prediktor for negative flyttinger på den måten at hver tidligere plassering økte sannsynligheten for et nytt brudd med seks prosent. Det viste seg samtidig at slektplasserte barn og barn som hadde vært lenge i samme plassering i mindre grad opplevde verken positive eller negative flyttinger i intervensjonsperioden. For det andre viste det seg at det å være i intervensjonsgruppa neste doblet sannsynligheten for at barnet ville flytte positivt, altså til foreldre, slektninger eller adoptivforeldre, når intervensjonen var over. Det var imidlertid ikke signifikante forskjeller mellom gruppene når det gjaldt sannsynligheten for negative flyttinger. For det tredje viste det seg så at intervensjonen reduserte effekten av det å ha opplevd mange plasseringer på forhånd. I tillegg kommer, som resultater fra en annen studie i samme forskergruppe, at barna i intervensjonsgruppa reduserte sin problematferd til et nivå som vil være håndterlig for de fleste fosterforeldre, og at reduksjonen hadde sammenheng med økt bruk av atferdsmodifiserende strategier. Forfatterne påpeker imidlertid at oppfølgingstiden var kort, ikke mer enn 6,5 måneder etter baseline (inklusive intervensjonen). Selv om de fleste

utilsiktete flyttingene skjer tidlig i plasseringen, er likevel dette vel kort tid. Likevel understrekes betydningen av å bruke intervensjoner som fokuserer på å øke fosterforeldres kompetanse i å håndtere atferdsvansker, til forskjell fra generelle opplæringsprogrammer. Det er også mulig å inkludere slike intervensjoner i vanlige programmer (Price et al., 2008; 2009).

Som et ledd i utprøvingen av KEEP, ble det også gjort forsøk med å lære opp personer som arbeidet i et lokalt hjelpetiltak til å gjennomføre programmet under veiledning av forskerne. Det viste seg at resultatene ble ganske like også på denne måten, noe som er lovende i forhold til å kunne skape større utbredelse for intervensjonen. Det bør være en målsetting å utvikle gode programmer, med tilstrekkelig måling av validitet og programtrohet, som også kan brukes av barneverntjenesten i sin alminnelighet (Price et al., 2009).

6.2.3 BEST – en intervensjon rettet mot å styrke følelsesmessig tilhørighet og trygghet

Det andre eksemplet er et verktøy som ble utformet av Casey Family Program, som har til hensikt å få fram fosterbarns opplevelse av emosjonell trygghet i forhold til fosterforeldrene og fosterforeldrenes forpliktelse og tilknytning til fosterbarnet. Utgangspunktet er kunnskap basert på tilknytningsteori om at emosjonell trygghet har stor betydning for stabiliteten i en fosterhjems plassering. Utgangspunktet for utviklingen av Belonging and Emotional Security Tool (BEST) var at for noen fosterbarn er fosterforeldrene og fosterhjemmet det nærmeste de kommer til familieliknende relasjoner. Det samme er jo også tilfelle i Norge. BEST ble utviklet som et verktøy barnevernsarbeidere kan bruke for å utforske fosterbarns følelse av emosjonell trygghet i forhold til fosterforeldrene, og på den andre siden fosterforeldrenes forpliktelse og tilknytning til fosterbarnet. Slik gjensidig trygghet og forpliktelse anses på sin side å være viktig for stabiliteten i en fosterhjems plassering, og kan, som vi også har sett et eksempel på tidligere i denne sammenstillingen, være en buffer mot at problemer i fosterhjemmet fører til utilsiktet flytting (Frey et al., 2008).

BEST har en versjon for fosterbarn og en for fosterforeldre, som motsvarer hverandre. Begge består av 25 items i form av utsagn barnevernsarbeideren diskuterer med begge parter. I sin nåværende form passer den best for eldre barn og unge. Utsagnene dekker to områder, for det første den emosjonelle kvaliteten på relasjonen mellom fosterbarn og fosterforeldre og fosterforeldrenes følelse av at barnet tilhører dem og deres familie ("claiming"). Eksempler på det første området er: "Fosterforeldrene mine vil snakke om det når det skjer noe veldig viktig

eller spennende med meg” (til ungdommen) og ”Når det skjer noe virkelig viktig eller spennende for ham eller henne, vil jeg snakke om det” (til fosterforeldrene). Videre: ”Fosterforeldrene mine får meg til å føle meg ønsket”, ”Jeg bryr meg virkelig om hva som skjer med fosterforeldrene mine” og ”Fosterforeldrene mine bryr seg virkelig om hva som skjer med meg” (fosterbarna) og motsvarende utsagn for fosterforeldrene. Det andre området dreier seg om i hvor stor grad fosterforeldrene følelsesmessig har gjort fosterbarnet til en del av familien, og i hvor stor grad fosterbarnet på sin side opplever at han eller hun tilhører familien. Her er eksempler ”Fosterforeldrene mine får meg til å føle at jeg tilhører familien”, ”Fosterforeldrene mine tar meg med på familiebilder” og ”Fosterforeldrene mine ville aldri sparke meg ut av familien, uansett hva jeg måtte gjøre” (ungdommene) med motsvarende utsagn for fosterforeldrene (Frey et al., 2008).

Intervensjonen har så langt blitt brukt som et verktøy i planleggingsprosessen når følgende forhold er til stede: For det første at fosterbarnet ikke skal tilbake til sin opprinnelsesfamilie, og at fosterhjemmet har potensialer til å bli permanent. I tillegg kan det være behov for å undersøke nærmere om og på hvilke måter en eller begge parter er ambivalent til økt gjensidig forpliktelse, dessuten trengs det en mer inngående forståelse av hva slags forpliktelse som foreligger. Det som skjer i praksis, er at fosterbarn og fosterforeldre bes om å besvare spørsmålene individuelt. Fosterbarnet bes imidlertid om å besvare dem for hver av fosterforeldrene for seg, så vel som for foreldrepåret. Vanligvis diskuterer så barnevernsarbeideren svarene individuelt med hver enkelt, før familien sammen diskuterer det som har kommet fram. På denne måten blir BEST et rammeverk for fokuserte og mer dyptgående samtaler (Frey et al., 2008).

BEST blir særlig brukt i saker der det kunne være aktuelt å få til sterkere grad av juridisk tilhørighet mellom et fosterbarn og fosterfamilien, for eksempel adopsjon. Forfatterne mener imidlertid at intervensjonen kan ha mer generell anvendelse, nettopp fordi de relasjonelle aspektene ved en fosterhjems plassering er såpass viktige for fosterbarns velbefinnende. Frey et al. (2008) beskriver ikke hvor mange saker metoden er prøvd ut i så langt, men de ønsker å utvikle retningslinjer for å skåre respondentenes svar og vil også analysere de psykometriske egenskapene BEST har. Hvis det viser seg at de psykometriske egenskapene er godt nok, kan også bruken av instrumentet utvides. Likeledes har dialogen med praksisfeltet i forbindelse med utprøving av metoden ført til at forskerne har blitt oppmerksomme på andre aspekter ved emosjonell trygghet, for eksempel betydningen av relasjonen mellom søsken. Dessuten

forsøker Casey Family Services å utvikle en versjon av BEST som egner seg for yngre barn og deres fosterfamilier (Frey et al., op.cit.).

Begge de to eksemplene på intervensjoner jeg har gitt i denne delen av kapitlet er under utvikling. KEEP-programmet har kommet lenger i prosessen, og bygger på metodikk som også er prøvd ut i litt andre kontekster, mens BEST-programmet representerer et forsøk på å utvikle en god metode på et viktig felt andre ikke har vært like opptatt av. Begge kan etter mitt syn inspirere til utprøving også i Norge.

6.3 Oppsummering: Hva er en vellykket fosterhjemsplassing?

Operasjonelt definert vil en vellykket fosterhjemsplassing være motstykket til en fosterhjemsplassing som ender med utilsiktet flytting, nemlig at den varer så lenge det er planlagt og avsluttes på en måte som ikke øker belastningen på barnet eller ungdommen. For eksempel kan et barn tilbakeføres som ledd i en omsorgsplan, eller en ungdom kan flytte ut av fosterhjemmet for å klare seg selv når dette er realistisk. I en del av litteraturen brukes også betegnelsen stabilitet om vellykte plasseringer. Med andre ord er *stabilitet* et nøkkelord, som motstykket til ustabilitet og stadige flyttinger.

Vi vet imidlertid lite om hva som gjør at fosterhjemsplassing er stabile. Som nevnt tidligere, finnes det indikasjoner på at slektsplassing er mer stabile enn andre fosterhjem. Samtidig mangler vi kunnskap om hvordan slektsplassing ser ut i dag, til forskjell fra tidligere hvor barn svært ofte ble plassert privat hos sine mormødre. Det kan også se ut som om slektsfosterhjem ikke er mer stabile enn andre i forhold til atferdsvanskelige barn og unge. Videre kan det se ut som sannsynligheten for utilsiktet flytting er mindre for små barn, og at fosterforeldre tåler mer stress knyttet til mindre barn enn til ungdom. Men hva skyldes dette? Hvilke mekanismer er virksomme?

Vi vet også lite om betydningen av at fosterbarn slipper mange skolebytter og skifter av vennenettverk og fritidsaktiviteter i forhold til at en plassering er stabil. Og vi vet lite om hva fosterbarn selv mener om hvorfor en plassering er stabil eller god på andre måter.

Ovennevnte er bare eksempler. Så selv om vi kan definere en vellykket fosterhjemsplassing som motstykket til en plassering som ender med utilsiktet flytting, det vil si er stabil, mangler

vi helt nødvendig kunnskap om mekanismer, faktorer, variasjoner og mønstre som fremmer stabilitet i dagens norske fosterhjem.

7 Forsknings- og utviklingsbehov framover

Forskning om problemstillinger knyttet til å motvirke og forebygge utilsiktet flytting fra fosterhjem bør for eksempel omfatte:

- **En bredt anlagt norsk studie av utilsiktet flytting fra fosterhjem, stor nok til å inkludere en rekke faktorer man antar har betydning**
- **Forskning om forhold som påvirker fosterforeldrene og fosterhjemmene**
- **Systematisk utprøving av intervensjoner, men ikke bare de som gjelder barn og unge med atferdsvansker, og intervensjoner rettet mot fosterhjem der barn og unge også forventes å skulle bo etter at intervensjonen er avsluttet**
- **En bredt anlagt brukerundersøkelse blant fosterbarn i ulike aldre, i ulike typer hjem og med ulike plasseringserfaringer og -målsettinger**
- **En bredt anlagt norsk studie av faktorer som fremmer stabilitet i fosterhjems plasseringer**

Sammenstillingen peker på en rekke områder der det er behov for forsknings- og utviklingsprosjekter framover. Jeg konsentrerer meg om problemstillinger knyttet til å motvirke og forebygge utilsiktet flytting fra fosterhjem, selv om denne forskningen selvsagt også må ses i sammenheng med annen aktuell FoU-satsing innen barnevernet. Jeg understreker også betydningen av å tenke komparativt – med hensyn til å bygge på eksisterende internasjonal kunnskap og forsøk, og med hensyn til å sammenlikne norske forhold med andre land. Imidlertid mangler det så vidt mye norskbasert kunnskap at internasjonale sammenlikninger ikke er tilstrekkelige i seg selv. Vi må også ha i mente at norske forhold atskiller seg ganske mye fra britiske og amerikanske forhold, der mesteparten av forskningslitteraturen kommer fra. Ei heller er den internasjonale kunnskapen uttømmende nok, selv om den også kan gi gode ideer til norske forsøk. Et fruktbart alternativ vil sannsynligvis også være å initiere et komparativt nordisk prosjekt siden forholdene i de nordiske landene likner hverandre mer. Listen er neppe uttømmende.

7.1 Vi trenger en omfattende, norsk sammenbruddsstudie

Grunnlaget for forskningsbasert utvikling og implementering må være oppdatert kunnskap om omfang, kjennetegn og mekanismer knyttet til utilsiktete flyttinger i dagens fosterhjemsomsorg. Det har ikke vært gjennomført en norsk studie av utilsiktet flytting fra fosterhjem i norsk sammenheng siden Backe-Hansens studie fra 1982, som omhandlet 131 plasseringer i Oslo fra slutten av 1970-tallet. Selv om mange av de samme problemstillingene fortsatt har vist seg relevante gjennom denne sammenstillingen har det skjedd store juridiske

og organisatoriske endringer i løpet av disse vel tretti årene, som igjen påvirker både rammene rundt og innholdet i fosterhjemsomsorgen. Som eksempler kan nevnes adgangen til å plassere barn utenfor hjemmet som hjelpetiltak¹⁴, at barneverntjenesten nå alltid skal vurdere om noen i barnets familie eller nære nettverk kan velges som fosterhjem¹⁵, innføringen av det statlige barnevernet i 2004, og sist, men ikke minst inkorporeringen av FNs barnekonvensjon i norsk lov i 2003. Det har dessuten skjedd en økt profesjonalisering og diversifisering av fosterhjemsomsorgen, som viser seg statistisk ved at det nå skjer vesentlig færre fosterbarnsadoptionsjoner, og flere plasseringer enn tidligere i henholdsvis forsterkede fosterhjem og slektsfosterhjem. Mer utvidet bruk av forsterkede fosterhjem reflekterer sannsynligvis i hvert fall til en viss grad, om enn ikke bare, økt problembelastning blant fosterbarna. Videre er samværsordninger for barn og unge i fosterhjem mer omfattende enn de var tidligere. Langt flere eksempler kan gis, men poenget her er å vise at behovet for en ny sammenbruddsstudie skyldes en kombinasjon av at vi mangler oppdatert kunnskap og at det har skjedd såpass substansielle endringer særlig de siste par tiårene.

7.2 Vi trenger mer forskning om det som påvirker fosterforeldrene

Vi trenger forskningsbasert kunnskap om hvilke mekanismer og prosesser som påvirker fosterforeldre til å gi opp, utover kunnskapen om kjennetegn ved fosterbarna. Som påpekt i sammenstillingen, finnes det en stor overvekt av forskning om kjennetegn ved fosterbarn som flytter utilsiktet. Det finnes langt mindre forskning om andre prosesser som påvirker fosterforeldrene, selv om det er de som initierer den utilsiktede flyttingen i flertallet av sakene. Forskningen som er referert i denne sammenstillingen gir noen pekepinner, som egentlig viser at fosterforeldre gjennomgår en beslutningsprosess fram mot å gi opp der de også påvirkes av en rekke andre forhold ved plasseringen. Disse forholdene har sammenheng med de økonomiske og strukturelle rammene rundt plasseringen, med stress og negative livshendelser for fosterforeldrenes del, med forhold innad i fosterfamilien og relasjonen til barnets familie og med relasjonen til saksbehandler. Men ut over Haviks (2007) spørreskjemabaserte undersøkelser der deltakerne krysset av på prekodete svaralternativer om hva som ville få dem til å si opp, mangler vi nyere norsk kunnskap om hvordan disse forholdene innvirker på fosterforeldre og hvordan de ser dem i en helhet og vokter dem når de vurderer å gi opp. Etter min vurdering er på den andre siden slik kunnskap et nødvendig bakteppe for utviklingen av mer behandlingsrettede tiltak.

¹⁴ Bvl. § 4-4, 5. ledd. Denne adgangen er ny i Lov om barneverntjenester av 1992, og fantes ikke i barnevernloven av 1953

¹⁵ § 4 i rundskriv om fosterhjem (Barne- og likestillingsdepartementet, 2004)

7.3 Vi trenger forskningsbasert utvikling og implementering av tiltak for å motvirke utilsiktet flytting

Som nevnt tidligere, er det størst etterspørsel etter og også mest fokus på utvikling av programmer som bidrar til å forhindre utilsiktet flytting på grunn av fosterbarns atferdsvansker. Som McDonald et al. (2007) påpeker, er det for det første vanskelig å trekke sikre konklusjoner om terapeutiske fosterhjem så langt selv om innsatsen er lovende. Westermarck et. al. (2008) er egentlig enda mer positive enn dette i sin evaluering av Multitreatment Foster Care (MTFC). MTFC har til gjengjeld den begrensningen at opplegget krever spesielle fosterforeldre som barnet eller ungdommen skal flytte fra etter endt behandling, fortrinnsvis hjem. Det er derfor ikke innrettet mot barn som er i fosterhjem og som helst skal forbli i samme fosterhjem etterpå. Dette tilsier utvikling, utprøving og evaluering av tiltak som rettes mot denne gruppa. Her går det an å bygge både på innholdet i MTFC og på beskrivelser og evalueringer som finnes fra andre veiledningsopplegg for fosterforeldre.

Imidlertid ender ikke alle fosterhjems plasseringer utilsiktet fordi barna eller ungdommene er atferdsvanskelige. Det finnes langt færre intervensjoner som er utviklet for å bistå fosterforeldre som for eksempel har barn med tilknytningsvansker, eller mer emosjonelle og psykososiale vansker. Her er det derfor store utviklingspotensialer for en norsk satsing, som også bør kunne anvendes komparativt.

7.4 Vi trenger forskning om barn og unges oppfatninger som kan fremme deres medvirkning

Det trengs bredt anlagt forskning om barn og unges oppfatninger av gode og dårlige sider ved det å være i fosterhjem, hvorfor fosterhjem ender med utilsiktet flytting slik de ser det, og ikke minst om hva slags liv de ønsker seg. Så langt finnes det bare en større norsk brukerundersøkelse blant barnevernets barn og unge, som inkluderte flere hundre unge i barnevernsinstitusjon (Gjerustad, Sasaoka og Gautun, 2006). Som i andre land, særlig Storbritannia (Holland 2009), finnes det etter hvert en del kvalitative studier av barnevernsbarn, men disse har ikke vært opptatt av utilsiktede flyttinger fra fosterhjem.

7.5 Vi trenger en bredt anlagt studie av faktorer som fremmer stabilitet i fosterhjems plasseringer

Målsettingen med enhver fosterhjems plassering er at den skal vare så lenge som det er behov for den i henhold til de planene som er lagt. Om nødvendig skal barn og unge vokse opp i

fosterhjem, og da er målsettingen å unngå flyttinger mellom flere fosterhjem og eventuelt institusjoner. Så lenge oppmerksomheten rettes mot risikofaktorer som fremmer utilsiktet flytting, er det vanskelig å holde oppmerksomheten mot suksessfaktorer for stabile plasseringer. Slik kunnskap kan på sin side være nyttig for arbeidet med å motvirke og forebygge utilsiktet flytting. Det er nemlig ikke gitt at suksessfaktorer bare er motstykket til risikofaktorene. Her igjen vil det være viktig med en bredt anlagt studie av ulike typer fosterhjem, med ulike planer, fosterbarn i ulike aldre og med ulik problematikk. Dessuten ville det være viktig å undersøke nærmere betydningen av barneverntjenestens organisering og oppfølging, betydning av lov og lovanvendelse, og sist, men ikke minst betydningen av tverrfaglig og tverretatlig samarbeid.

8 Metode for å finne litteratur til sammenstillingen

Utgangspunktet for sammenstillingen var et litteratursøk som ble gjennomført av NOVAs bibliotek. Søket ble gjennomført i de engelskspråklige databasene PsycINFO, Sociological Abstracts og Social Sciences Abstracts. Søkerordene i de førstnevnte databasene var (ti=foster* or ti="out of home*") and ((kw=breakdown*or kw=disruption*) near (kw=foster* or kw=care* or kw=placement*)). På grunn av oppdragets begrensede omfang konsentrerte vi oss hovedsakelig om litteratur som var publisert i tidsskrifter med fagfelle vurdering fra og med 2000, noe som ga i alt 65 treff. Det viste seg også at flesteparten av de aktuelle artiklene var publisert i tidsskriftene *Child and Family Social Work* (Storbritannia), *Child Abuse & Neglect* (USA), *Children and Youth Services Review* (USA), *International Journal of Child & Family Welfare* (Europa) og *Child Welfare* (USA).

Abstractene til samtlige av disse artiklene ble gjennomgått, og de som ble vurdert som mest relevante ble bestilt. Vi så spesielt etter systematiske oversiktsartikler om temaet, og her fant vi tre: Oosterman et als metastudie fra 2007, McDonald et als systematiske oversikt om såkalt "therapeutic foster care" fra 2007 og Winograd et als systematiske oversikt om slektsplasseringer fra 2008. Ellers inkluderte vi artikler som hadde benyttet både kvantitative og kvalitative tilnæringsmåter, med sikte på å få belyst flest mulig forskjellige aspekter ved fenomenet utilsiktet flytting fra fosterhjem. Hoveddelen av artiklene viste seg imidlertid å ha en kvantitativ tilnæringsmåte.

Det foreligger flere artikler om programmer som skal bidra til å forebygge utilsiktet flytting fra fosterhjem. Det viste seg imidlertid at de fleste av dem beskrev programmer i en utprøvningsfase. Disse ble ikke inkludert i sammenstillingen. Som eksempel på et program med sikte på å avhjelpe atferdsvansker hos fosterbarn, har vi valgt Multidimensional Treatment Foster Care (MTFC). Dette har to årsaker. For det første er dette programmet i ferd med å bli prøvd ut i Norge, som vi viste til tidligere. Dessuten er programmet evaluert i forhold til utprøving i Sverige, og har vist lovende resultater selv om det foreløpig er prøvd ut i begrenset grad (Westermarck, Hansson & Vinnerljung, 2008). Når det gjelder programmer eller tiltak som ikke er primært rettet inn mot atferdsvansker, har vi valgt å presentere noen enkeltteksempler på tilnæringsmåter. Her har vi ikke funnet oversiktsartikler eller metastudier innen den tiden som har vært til rådighet. I sin litteraturstudie som ble gjennomført på oppdrag av det britiske Department for Education and Skills, påpeker også Ward og Hardy (2006) at mangelen på studier som tilfredsstillende akseptable kriterier er et generelt problem innen forskningen om fosterhjem.

Vi ekskluderte også "Dissertation Abstracts" fra sammenstillingen, primært fordi det er vanskelig og tidkrevende å få tak i hele avhandlinger fra USA som dette særlig gjelder.

Sverige er det nordiske landet som har gjennomført mest systematiske analyser av utilsiktet flytting fra fosterhjem de seneste årene. Mye av resultatene er publisert i engelskspråklige tidsskrifter, og ble derfor inkludert i dette litteratursøket. Det samme gjaldt en finsk studie (Kalland & Sirkkonen, 2001). I tillegg ble det gjennomført et litteratursøk i den nordiske databasen Norart, med søkeordene "utilsiktet flytting fra fosterhjem" eller "brudd i fosterhjems plasseringer". Dette søket ga ingen relevante treff ut over Backe-Hansens rapport fra 1982.

Avslutningsvis benyttet vi "snøballmetoden", det vil si litteratur vi allerede kjente til eller som vi fikk rede på i forbindelse med den øvrige litteraturgjennomgangen. Dette resulterte i fire nye rapporter: Egelund (2006) og Egelund & Vitus (2007) fra Danmark, Havik (2007) fra Norge og Vinnerljung, Sallnäs & Westermark (2001) fra Sverige, samt en serie artikler.

I alt bygger sammenstillingen på en gjennomgang av 46 artikler og rapporter fra empiriske studier, fordelt på følgende land (fullstendige referanser i referanselisten). I tillegg kommer en del generell litteratur som bare står i referanselisten.

<i>Land</i>	<i>Forfatter(e)</i>	<i>Årstall</i>	<i>Type publikasjon</i>
Norden			
Danmark	Egelund & Vitus	2007	Rapport
Finland	Kalland & Sinkkonen	2001	Artikkel
Norge	Backe-Hansen	1982	Rapport
Norge	Havik	2007	Rapport
Norge	Holtan	2002	Doktoravhandling
Sverige	Sallnäs, Vinnerljung & Westermark	2004	Artikkel
Sverige	Vinnerljung, Sallnäs & Westermark	2001	Rapport
Europa			
England	Allen & Vostanis	2005	Artikkel
England	Farmer, Lipscombe & Moyers	2006	Artikkel
England	Moyers, Farmer & Lipscombe	2005	Artikkel
England	Parker	1966	Bok
England	Sinclair, Wilson & Gibbs	2004	Bok
England	Trasler	1960	Bok
England	Triseliotis	2002	Artikkel
Nederland	Strijker & Zandberg	2001	Bok
Nederland	Strijker & Zandberg	2005	Artikkel
USA			
USA	Brown & Bednar	2006	Artikkel
USA	Chamberlain, Price, Reid, Landsverk, Fisher & Stoolmiller	2006	Artikkel

USA	Cooper, Peterson & Meier	1987	Artikkel
USA	Dozier et al.	2004	Artikkel
USA	Fernandez	1999	Artikkel
USA	Fong, Schwab & Armour	2006	Artikkel
USA	Frey, Cushing, Freundlich & Brenner	2008	Artikkel
USA	James	2004	Artikkel
USA	Leathers	2006	Artikkel
USA	Leslie, Landsverk, Horton, Ganger & Newton	2000	Artikkel
USA	Lindhjem & Dozier	2007	Artikkel
USA	Newton, Litrownik & Landsverk	2000	Artikkel
USA	Palmer	1996	Artikkel
USA	Perry	2006	Artikkel
USA	Price et al.	2008	Artikkel
USA	Price, Chamberlain, Landsverk & Reid	2009	Artikkel
USA	Smith, Stormshak, Chamberlain & Whaley	2001	Artikkel
Australia			
Australia	Barber, Delfabbro & Cooper	2001	Artikkel
Australia	Delfabbro, Barber & Coopeer	2002	Artikkel
Australia	Gilbertson & Barber	2003	Artikkel
Metastudier, oversiktsartikler og komparative studier			
Canada	Benzies & Mychiasuk	2009	Litteraturstudie
Flere land	Egelund	2006	Litteraturstudie
Flere land	Holland	2009	Litteraturstudie
USA	Macdonald & Turner	2007	Systematisk oversikt
Storbritannia	Munro & Hardy	2006	Litteraturstudie
Flere land	Oosterman et al.	2007	Metastudie
Flere land	Quinton, Rushton, Dance & Mayes	1997	Oversiktsartikkel
Hovedsakelig Storbritannia og USA	Triseliotis	1989	Oversiktsartikkel
Flere land	Unrau	2007	Litteraturstudie
Sverige og USA	Westmark, Hansson & Vinnerljung	2008	Artikkel
Flere land, men i all hovedsak USA	Winokur, Holtan & Valentine	2008	Systematisk oversikt

Referanser

Allen, J. & Vostanis, P. (2005). The impact of abuse and trauma on the developing child: an evaluation of a training programme for foster carers and supervising social workers. *Adoption & Fostering*, 29, 68-81.

Angel, B. Ø. (2009). *Å flytte hjem igjen etter å ha bodd i fosterhjem- en analyse av barns selvoppfattninger og livshistorier*. Kristiansand: Universitetet i Agder, doktoravhandling.

Backe-Hansen, E. (1982). *Når fosterhjems plasseringer ender med utilsiktet flytting – hvorfor skjer de, og hvordan kunne de vært unngått?* Oslo: NAVFs senter for klinisk psykologisk forskning, rapport 1/02.

Barber, J. G. & Delfabbro, P. H. (2003). The views of disruptive children and their carers. In J. G. Barber & P. H. Delfabbro (eds.). *Children in foster care*. New York: Routledge.

Barber, J. G., Delfabbro, P. H. & Cooper, L. L. (2001). The predictors of unsuccessful transitions to foster care. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 42, 785-790.

Barne- og likestillingsdepartementet (2004). *Q-1072B - Retningslinjer for fosterhjem – Retningslinjer av 15. juli 2004 til lov om barneverntjenester av 17. juli 1992 nr. 100*. Oslo: Barne- og likestillingsdepartementet. Tilgjengelig på <http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/dok/rundskriv/2004/retningslinjer-for-fosterhjem.html?id=572930>.

Benzies, K. & Mychiasuk, R. M. (2009). Fostering family resiliency: a review of the key protective factors. *Child & Family Social Work*, 14, 103-114.

Chamberlain, P. (1994). *Famikly connections: Treatment Foster Care for juveniles with delinquency*. Eugene, OR: Castalia Publishing.

Chamberlain, P., Price, J. M., Reid, J. B., Landsverk, J., Fisher, P. & Stoolmiller, M. (2006). Who disrupts from placement in foster and kinship care? *Child Abuse and Neglect*, 30, 409-424.

Chapman, M. V., Wall, A. & Barth, R. P. (2004). Children's voices: The perceptions of children in foster care. *American Journal of Orthopsychiatry*, 74, 293-304.

Cooper, C. S., Peterson, N. L. & Meier, J. H. (1987). Variables associated with disrupted placement in a select sample of abused and neglected children. *Child Abuse and Neglect*, 11, 75-86.

Delfabbro, P. H., Barber, J. G. & Cooper, L. (2002). Children entering out-of-home care in South Australia: Base-line analyses for a three-year longitudinal study. *Children and Youth Services Review*, 24, 917-932.

Dozier, M., Peloso, E., Lindhiem, O., Gordon, M. M., Sepulveda, S., Ackerman, J., Bernier, A. & Levine, S. (2006). Developing evidence-based interventions for foster children: An example of a randomized clinical trial with infants and toddlers. *Journal of Social Issues*, 62, 767-785.

- Egelund, T. (2006). [Sammenbrud i anbringelser. En forskningsmessig belysning](#). København: Socialforskningsinstituttet, rapport 06:01.
- Egelund, T. & Vitus, K. (2007). [Sammenbrud i anbringelser af unge. Risikofaktorer hos de unge, forældre, anbringelsesstedet og i sagsbehandlingen](#). København: SFI, rapport 07:24.
- Farmer, E., Lipscombe, J. & Moyers, S. (2005). Foster carer strain and its impact on parenting and placement outcomes for adolescents. *British Journal of Social Work*, 35, 237-253.
- Fernandez, E. (1999). Pathways in substitute care: Representation of placement careers of children using event history analysis. *Children and Youth Services Review*, 21, 177-216.
- Festinger, T. (1983). *No one ever asked us – a postscript to foster care*. New York: Columbia University Press.
- Fong, R., Schwab, J. & Armour, M. (2006). Continuity of activities and child well-being for foster care youth. *Children and Youth Services Review*, 28, 1359-1374.
- Frey, L., Cushing, G., Freundlich, M. & Brenner, E. (2008). Achieving permanency for youth in foster care: assessing and strengthening emotional security. *Child & Family Social Work*, 13, 218-226.
- Gilbertson, R. & Barber, J. (2003). Breakdown of foster care placements: carer perspectives and systems factors. *Australian Social Work*, 56, 329-338.
- Gilbertson, R., Richardson, D. & Barber, J. (2005). The *Special Youth Carer Program*: An innovative program for at-risk adolescents in foster care. *Child & Youth Care Forum*, 34, 75-89.
- Gjerustad, C., Sasaoka, K. & Gautun, H. (2006). [Brukerundersøkelse i barnevernsinstitusjonene](#). Oslo: NOVA, rapport 9/06.
- Havik, T. (2007). [Slik fosterforeldrene ser det – II. Resultat fra en kartleggingsstudie i 2005](#). Bergen: Barnevernets Utviklingssenter på Vestlandet, rapport nr. 1 – 2007.
- Holland, S. (2009). Listening to children in care: A review of methodological and theoretical approaches to understanding looked after children's perspectives. *Children & Society*, 23, 226-235.
- Holtan, A. (2002). *Barndom i fosterhjem i egen slekt*. Tromsø: Universitetet i Tromsø, avhandling for dr. polit. graden.
- James, S. (2004). Why do foster care placements disrupt? An investigation of reasons for placement change in foster care. *Social Services Review*, 78, 601-627.
- Johnson, P. R., Yoken, C. & Voss, R. (1995). Family foster care placement: The child's perspective. *Child Welfare*, 75, 959-975.

- Kalland, M., & Sinkkonen, J. (2001). Finnish children in foster care: Evaluating the breakdown of long-term placements. *Child Welfare, 80*, 513-527.
- Leathers, S. J. (2006). Placement disruption and negative placement outcomes among adolescents in long-term foster care: The role of behavior problems. *Child Abuse & Neglect, 30*, 307-324.
- Leslie, L. K., Landsverk, J., Horton, M. B., Ganger, W. & Newton, R. R. (2000). The heterogeneity of of children and their experiences in kinship care. *Child Welfare, 79*, 315-334.
- Lipscombe, J., Moyers, S. & Farmer, E. (2004). What changes is 'parenting' approaches occur over the course of adolescent foster care placements? *Child and Family Social Work, 9*, 347-357.
- Macdonald, G. M. & Turner, W. (2007). [Treatment Foster Care for improving outcomes in children and young people](#). The Campbell Collaboration Social Welfare Group: Systematic Review.
- Munro, E. R. & Hardy, A. (2006). Placement stability – a review of the literature. Report to the Department for Education Skills. Loughborough: CCFR.
- Newton, R. R., Litrownik, A. J. & Landsverk, J. A. (2000). Children and youth in foster care: Disentangling the relationship between problem behavior and number of placements. *Child Abuse & Neglect, 24*, 1363-1374.
- Oosterman, M., Schuengel, C., Slot, N. W., Ruud, A. R. B. & Doreleijers, T. A. H. (2007). Disruptions in foster care: A review and meta-analysis. *Children and Youth Services Review, 29*, 53-76.
- Oppedal, M. (2008). *Akutthjemlene i barnevernloven*. Oslo: Gyldendal forlag.
- Palmer, S. E. (1996). Placement stability and inclusive practice in foster care: An empirical study. *Children and Youth Services Review, 18*, 589-601.
- Parker, R. A. (1966). *Decision in child care*. London: George, Allen & Unwin LTD.
- Perry, B. (2006). Understanding social network disruption: The case of youth in foster care. *Social Problems, 53*, 371-379.
- Price, J. M., Chamberlain, P., Landsverk, J., Reid, J. B., Leve, L. D. & Laurent, H. (2008). [Effects of a foster parent training program intervention on placement changes of children in foster care](#). *Child Maltreatment, Vol. 13, No. 1*, 64-75.
- Price, J. M., Chamberlain, P., Landsverk, J. & Reid, J. B. (2009). [KEEP foster-parent training intervension: model description and effectiveness](#). *Child & Family Social Work, 14*, 233-242.
- Sallnäs, M., Vinnerljung, B. & Westermark, P. K. (2004). [Breakdown of teenage placement in Swedish foster and residential care](#). *Child and Family Social Work, 9*, 141-152.

- Sandbæk, M. (2002). *Barn og foreldre som sosiale aktører i møte med hjelpetjenester*. Oslo: NOVA, rapport 14/02. (Doktoravhandling).
- Smith, D. K., Stormshak, E., Chamberlain, P. & Whaley, R. B. (2001). Placement disruption in treatment foster care. *Journal of Emotional and Behavioral Disorders*, 9, 200-205.
- Strijker, J. & Zandberg, Tj. (2001). *Matching in foster care*. Amsterdam: SWP.
- Strijker, J. & Zandberg, Tj. (2005). Breakdown in foster care. *International Journal of Child & Family Welfare*, 2-3, 76-87.
- Trasler, G. (1960). *In place of parents*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Triseliotis, J. (1989). Foster care outcomes: A review of key research findings. *Adoption and Fostering*, 13, 5-17.
- Triseliotis, J. (2002). [Long-term foster care or adoption? The evidence examined](#). *Child and Family Social Work*, 7, 23-33.
- Unrau, Y. (2007). Research on placement moves: Seeking the perspective of foster children. *Children and Youth Services Review*, 29, 122-137.
- Vinnerljung, B., Sallnäs, M. & Westermark, P. K. (2001). [Sammanbrott vid tonårsplaceringar – om ungdomar i fosterhem och på institution](#). Stockholm: Socialstyrelsen, Centrum för utvärdering av socialt arbete.
- Westermark, P. Kyhle, Hansson, K. & Vinnerljung, B. (2008). Does Multidimensional Treatment Foster Care (MTFC) reduce placement breakdown in foster care? *International Journal of Child and Family Welfare*, 11, 2-18.
- Winokur, M., Holtan, A. & Valentine, D. (2008). [Kinship care for the safety, permanency, and well-being of children removed from the home for maltreatment](#). The Campbell Collaboration Social Welfare Group. Tilgjengelig via <http://www.campbellcollaboration.org/library.php>.